

MAANDBLAD

APRIL 2019

Verschijnt niet in juli en augustus

DE PLATE VZW

KONINKLIJKE OOSTENDSE HEEM- EN GESCHIEDKUNDIGE KRING

VERKOOP HUIZEN & APPARTEMENTEN

Immobiliën

® MYRIAM VYVEY

ALFONS PIETERSLAAN 47

8400 OOSTENDE

T 059 70 37 64

M 0475 51 80 62

WWW.VYVA.BE * INFO@VYVA.BE

Briefhoofd van een handelsbrief "Stichert, Stracké & Cie" (1899)

Het tweede oesterpark "Stichert, Stracké & Cie" (ca. 1896-1925), was gelegen op het gebied van de Mosselhoek, een voormalige visserswijk op de oosteroever van de haven.

Het 39 are groot park lag naast de putten van "Desmet" en "Roger-Lohr". De firma promootte hun park ook als toeristische attractie. Hun oesters waren hoofdzakelijk afkomstig uit Whitstable (Kent).

Literatuur : Oostends oesterboek / Raoul Halewyck, Norbert Hostyn. 1978, p.49

ISSN = 1373-0762

DE PLATE

KONINKLIJKE HEEM- EN GESCHIEDKUNDIGE KRING (V.Z.W.)

Langestraat 69
8400 Oostende

Prijs Cultuurraad Oostende 1996.
Educatieve en permanente vormingsorganisatie.
Aangesloten bij de Oostendse cultuurraad en bij Heemkunde Vlaanderen vzw.

Statuten gepubliceerd in de bijlagen tot het Belgisch Staatsblad van 1-2 mei 1959, nr.1931, en de bijlagen tot het Belgisch Staatsblad van 16 juni 2004.

Tijdschrift – Jaargang 48
Nummer : 04
Maand : APRIL 2019

Lidmaatschap/jaarabbonnement: € 25
Kostprijs los nummer: € 4
Bankrekening: BE81 3800 0966 6224

Bestuur

VOORZITTER

Jean Pierre Falise

Hendrik Serruyslaan 78 bus 19
8400 Oostende
0475 344909 – 059 708815
jp.falise@outlook.com

ONDERVOORZITTER

Ferdinand Gevaert

Duinenstraat 40
8450 Bredene

SECRETARIS

Nadia Stubbe

Blauwvoetstraat 7
8400 Oostende
059 800289
plate.oostende@telenet.be

PENNINGMEESTER

Fernand Mus

Salvialaan 5
8400 Oostende
0473 862107
ferre.mus@skynet.be

Bestuursleden

Adriën Barbé

Nieuwpoortsestweg 82
bus 0302
8400 Oostende

Steve Barbé

Toekomststraat 37
8450 Bredene

Valère Prinzie

Euphrosina Beernaertstraat
48 bus 3
8400 Oostende

Emile Smissaert

Hendrik Serruyslaan 4
bus 0501
8400 Oostende

Johan Van Roose

Kabeljauwstraat 5
8460 Oudenburg

Erebestuurslid

Koenraad Verwaerde

André Chocqueelstr. 1
8400 Oostende

Gilbert Vermeersch

Blauwkasteelstraat 98
bus 2 8400 Oostende

° Auteurs zijn verantwoordelijk voor de door hen geschreven stukken en weerspiegelen niet noodzakelijk de opinie van de kring. De binnengebrachte teksten zijn niet eerder gepubliceerd en dienen altijd voorzien van een duidelijke bronvermelding. Afbeeldingen, foto's en tekstovername is toegestaan na akkoord van de auteur en met verplichte bronvermelding.

° De Koninklijke Heem- en Geschiedkundige Kring De Plate vzw verklaart zich te houden aan de regelgeving, zoals gewijzigd, van de Belgische Privacywetgeving en gegevensbescherming. De vereniging is verantwoordelijk voor de verwerking van de persoonsgegevens van hun leden. Het bijhouden van de gegevens, het doel van het verwerken, onze gedragscode en zelfregulering betreffend, de rechten van de leden inzake het opvragen, wijzigen of schrappen werden in de privacyverklaring van de kring vastgelegd en gepubliceerd in het ledentijdschrift van oktober 2018.

IN DIT NUMMER

- Blz. 81 – 82: **Activiteiten.**
- Blz. 83 – 96 *Gregory Boite*: **“Religiositeitsbeleving in de St. Petrus en Pauluskerk te Oostende in de 18de eeuw”.**
- Blz. 97 – 98 *Norbert Hostyn*: **“Hedendaagse beeldende kunstenaars in Oostende”.**
- Blz. 97 – 107 *Eddy Lannoo*: **“Marie-Henriette 1893”**

website: www.deplate.be

e-mail: plate.oostende@telenet.be

Telefoon: 059 516721

APRIL ACTIVITEIT

Donderdag 25 april om 20.00 uur

CAROL DEUTSCH, DE VERGETEN 'OOSTENDSE' KUNSTSCHILDER

door **Etienne Van den Steen**

Carol Deutsch werd als zoon van een Antwerps diamantair geboren in 1894, hij stierf in Buchenwald in 1944. Tijdens het interbellum leefde en woonde hij geruime tijd in Oostende. Hij was niet alleen bonthandelaar en voorzitter van de Joodse Gemeenschap van de stad, hij was tevens mecenas, kunstschilder en vriend van James Ensor. Als kunstenaar is hij hier nagenoeg onbekend gebleven, om niet te zeggen vergeten.

Daarentegen werd en wordt hij in Israël nog steeds geëerd met een speciale afdeling in het Yad Vashemmuseum van Jeruzalem.

Het grootste deel van Deutsch' oeuvre bleek met de jaren - en de oorlog – verdwenen, maar toch leefde een ander deel ervan verder in een verzameling foto's van de fotograaf Antony.

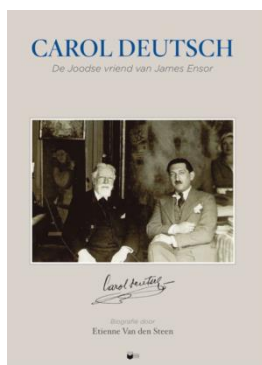
Toen Carol Deutsch zich in 1922 in Oostende kwam vestigen als bonthandelaar, kwam hij in een prachtige interbellumstad terecht met internationale allures.

Hij zocht en vond contact met de artistieke wereld rond James Ensor en de groep van Galerie Studio, een kring waar hij werd aanvaard. Zijn scholing kreeg hij van Ensor zelf, maar tevens werd hij beïnvloed door Leon Spilliaert en Constant Permeke.

In Oostende nam hij deel aan ettelijke groepstentoonstellingen in de jaren 30, toen hij voorzitter was van de Joodse Gemeenschap alhier, schilderde hij de stad in al haar architecturale schoonheid zoals niemand hem dat ooit had voorgedaan.

*Etienne Van den Steen (*1951) was taaldocent aan het Vrij Technisch Instituut Oostende. Hij schreef een tweetal dichtbundels waarna hij zich in hoofdzaak toeleide op filmscenario's. Ook volgden twee boeken van hem waaronder in 2018 "Carol Deutsch, de Joodse Vriend van James Ensor" verschenen bij C.de Vries-Bouwers.*

Deze geïllustreerde voordracht mag geen enkele kunstliefhebber laten voorbij gaan. Het boek waarop deze voordracht is gebaseerd zal de avond zelf te koop zijn.

*Zoals gewoonlijk kan er na de voordracht nagepraat worden in ons Visserscafé.
Iedereen welkom en de toegang is vrij.*

De Koninklijke Oostendse Heem- en Geschiedkundige Kring De Plate heeft de eer en het genoegen zijn leden uit te nodigen op volgende activiteiten:

Op zaterdag 13 april "Ensorherdenking".

Naar jaarlijkse gewoonte herdenkt het stadsbestuur van Oostende in aanwezigheid van de vertegenwoordigers van de Oostendse culturele en kunstzinnige organisaties de wereldbepaalde (Oostendse) kunstenaar James Ensor. Overigens is dit jaar een beetje speciaal, want op 19 november 2019 is het precies 70 jaar geleden dat de meester ons ontviel. De herdenking vindt plaats in de "Onze-Lieve-Vrouw-Ter-Duinenkerk" (duinenkerkje) op zaterdag 13 april en dit is dan weer op zijn verjaardag (anno1860). Als gevolg van deze bijzonderheden stelde het "Conservatorium aan Zee" het gelegenheidsensemble 'La Gamme d'Amour' samen. Het ensemble bestaat uit Nancy Zwaenepoel (verteller), Dirk Ooms (piano), Mieke Goetghebeur (zang) en Annelies Langenaekens (fluit). Om 15 uur brengen zij muziek van de meester zelf en aanvullend van tijdsgenoten. Om 16 uur volgt de bloemenhulde aan het graf van James Ensor door afvaardiging van het plaatselijke bestuur en de Oostendse culturele sociëteiten, o.m. reikt de Plate bloemen aan. De Ensor-herdenking is gratis en je hoeft niet te reserveren. Wees tijdig aanwezig, de zitplaatsen zijn beperkt en aanwezigen talrijk.

Op paasmaandag 22 april "Vissershulde".

Op paasmaandag vindt in Oostende traditioneel de Zeeliedenhulde plaats. Het jaarlijkse eerbetoon aan de vele vissers en zeelieden die op zee bleven. Deze jaarlijkse vissershulde georganiseerd door het stadsbestuur van Oostende vindt plaats om 11.30 uur aan het Nationaal Monument der Zeelieden op de Albert I-Promenade. Vandaag beschouwd met gevoel van nostalgie, hoewel berustend op overlevering, is dit moment van eerbetoon vaak een expressie van gevoelens en gedachten die getuigen van diepmenselijk verdriet. Van een gemis aan dierbare overledenen. De zee geeft en de zee neemt. Nabestaanden vinden hier steun bij elkaar, zelfs van hen die al decennia lang hun visser hebben verloren en dan voor niets in de wereld de plechtigheid willen missen. Voorafgaand aan de bloemenhulde is er een eucharistieviering in de hoofdkerk "Sint-Petrus en -Paulus" op initiatief van het Comité Vissershulde en de Koninklijke Federatie der Zeelieden. Ook de vrijzinnige gemeenschap van Oostende participeert met een eigen plechtigheid die tegelijkertijd met de katholieke viering plaatsvindt in "De Geuzetorre". Bloemen en bloemenkransen worden neergelegd door de vissersfamilies, het Comité Vissershulde en de Koninklijke Federatie der Zeelieden, het Vrijzinnig Laïciserend Centrum van Oostende, het stadsbestuur en andere overheden alsook socio-culturele verenigingen, o.m. het Herdenkingscomité Paster Pype en onze kring.

Inleiding

De kerk werd doorheen de geschiedenis als het geografisch middelpunt van de parochiegemeenschap beschouwd. Bij uitbreiding kan de parochiekerk zelfs als focuspunt gezien worden van het sociale, politieke en economische leven. Zo getuige de verplichting dat gelovigen minstens op zon- en feestdagen naar de kerk moesten komen, minstens één maal per jaar moesten gaan biechten en de eucharistie ontvangen. Ook de vele ontmoetingen, dewelke in en rond de kerk plaatsvonden en de politieke besluiten die gecommuniceerd werden, zorgden voor de bevordering van een sociale cohesie en een groepsgemeenschap onder haar parochianen.

Een parochie als onderzoeksonderwerp biedt heel wat mogelijkheden, aangezien deze plaats van o.a. bezinning, ontmoeting en sociale representatie ons heel wat informatie geeft over de gemeenschap en haar inwoners. Het is meteen om die reden dat de St. Petrus en Pauluskerk te Oostende als centraal onderwerp in deze verhandeling aan bod komt. Mijn keuze hierin werd versterkt door enerzijds de rijke en boeiende geschiedenis van Oostende, waarin het kerkelijk leven weinig onderzocht werd door de afwezigheid van geschikt bronnenmateriaal¹. Anderzijds waren er kerkrekeningen uit de 18de eeuw overgebleven, die als vertrekpunt konden dienen om deze studie aan te vatten.

De kerkrekeningen bevatten heel wat informatie over de uitvaartplechtigheden. Hierbij kwamen heel wat rituelen bij kijken, wat meer zichtbaarheid kunnen geven over de sociaaleconomische positie van mensen binnen de maatschappij. Het gebruik van rituelen kon wel verschillen van plaats tot plaats². Daarom leek het me ook interessant om na te gaan wat precies de evolutie was van deze begraafpraktijken te Oostende bij de parochianen van de St. Petrus en Pauluskerk. De onderzochte piste zal ons bijgevolg meer kunnen vertellen over de houding van de parochianen ten aanzien van de kerk en de begrafenis(rituelen) als religieus gegeven. Kortom, was er een verandering te bespeuren in de religiositeitsbeleving in de parochiekerk?

Bronnen en methodologie

Het bronnenmateriaal van de kerkfabriek St. Petrus en Pauluskerk kan men sinds 5 augustus 1964 in het rijksarchief te Brugge raadplegen. In het gebruik van de kerkrekeningen dien ik meteen een kanttekening te maken. Het overgeleverd parochiaal archief is immers niet in zijn totaliteit bewaard gebleven. Door de overstroming van 1 februari 1953 zijn er door aanzienlijke waterschade heel wat kerkposten onleesbaar geworden³. Toch biedt het aanwezige materiaal in de bronnen voor de nodige informatie om een goed beeld te kunnen vormen over het al dan niet veranderlijk gebruik in een uitvaartplechtigheid gedurende het verloop van de 18de eeuw. Studiemateriaal rond de Sint-Petrus-en-Pauluskerk is echter zeer schaars. De licentiaatsverhandeling van Hilde Vansteenkiste dient hier zeker vermeld te worden, dewelke ingaat op het kerkelijk leven te Oostende in de 17de eeuw en 18de eeuw, waarbij ze een beroep deed op bisschoppelijke visitatieverslagen om het zedelijk leven bij de parochianen toe te lichten.

Wat betreft de opbouw van de kerkrekeningen is deze buiten de hiaten 1720, 1731-1737 en 1773-1783 volledig beschikbaar voor de periode van 1704 tot 1788. De diverse posten die in de bronnen

¹ Het stadsarchief werd in de nacht van 27 op 28 mei 1940 vernield door bombardementen.

² A. Van Tomme, *Uitvaartgebruiken in het Brugse Vrije tijdens de 18de eeuw* Casus Oedelem, Deel 1, Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Geschiedenis, licentiaatsverhandeling (promotor Isabelle Devos), p. 4.

³ H. Vansteenkiste, "Het kerkelijk leven te Oostende in de 17de-18de eeuw", In: *Jaarboek Heemkring Ter Cuere Bredene*, 1991, p. 56. (licentiaatsverhandeling katholieke universiteit Leuven).

terugkwamen waren de inkomsten en uitgaven per rekening, die interessant zijn voor de financiële evolutie van de kerk. Ook de schenking van donaties werd opgenomen in een aparte post, waarover meer toelichting in de volgende verhandeling. Daarnaast is de kerkpost over de begrafenissen zeer prominent in de bronnen aanwezig. Vooreerst werd er een totaal van 1242 begrafenissen getranscribeerd en verwerkt om tot een representatief beeld te komen in onze vraagstelling. Informatie na 1771 ontbreekt hier echter over deze kerkpost, wat een beperking is om de volledige 18de-eeuwse evolutie omtrent de begraafpraktijken in kaart te brengen.

De registratie van diverse katholieke rituelen in de bronnen zoals het gebruik van klokken, pelders, plaats van begraving (in de kerk of kerkhof) en de keuze van sepulture (vrij of onvrij) is zeker een sterktepunt binnen de kerkrekeningen. De uitvaartplechtigheid bood namelijk heel wat mogelijkheden voor de parochianen om zich te onderscheiden van anderen door via dergelijke gebruiken hun verworven status te beklemtonen⁴. Voor de St. Petrus en Pauluskerk had men voor het huren van een klok de keuze tussen onderstaande klokken, waarvoor in de kerkrekeningen steeds dezelfde prijs werd betaald⁵:

Klokken	St. Anna Klok	Burgersklok	Groote Klok
Kostprijs klok	4 gulden	10,4 gulden	15 gulden

Het luiden van een klok was een gebruikelijk fenomeen tijdens de begrafenis. Weliswaar waren de duur ervan, het aantal gebruikte klokken en op welke momenten dit gebeurde tijdens de uitvaartplechtigheid afhankelijk van het kapitaal dat men hiervoor wilde neerleggen⁶. Dit verwijst naar een heidens gebruik dat ervoor zorgde dat via klokgeluiden de demonen op afstand werden gehouden. De overledene kon zich hiermee sociaal gaan distantiëren, wat betekent dat sociale distinctie niet alleen een visueel, maar ook een auditief karakter kon aannemen.

Een volgende component binnen de uitvaart zijn de diverse pelders of lijkwaden. Net zoals bij de klokken kon er een vaste prijs in de kerkrekeningen achterhaald worden⁷:

Pelders	2de pelder	3de pelder	Burgers pelder	Beste pelder
Kostprijs pelder	2,4 gulden	3,3 gulden	4,7 gulden	5 gulden

De symboliek die de kleding en de kleuren uitdrukten waren van zeer groot belang. Eveneens kon de stof en het motief van een lijkkleed een visueel teken van rijkdom zijn. Een pelder, ook wel pelle genoemd, was oorspronkelijk een term van een staatsiegewaad van hooggeplaatste personen in de kerk of staat. Later werd de terminologie gewijzigd naar de kostbare zijden of lakense stof waaruit dergelijke kledingstukken werden gemaakt. Pelders werden gebruikt en meegedragen in de lijkstoet en tijdens de kerkdienst en konden afkomstig zijn van een nering, broederschap of parochiekerk⁸. Wie zich geen eigen pelder kon veroorloven, werd hem door de Sint-Petrus-en-Pauluskerk zelf één ter beschikking gesteld om deze te huren.

Verder spreekt het bronnenmateriaal nog over de aankoop van een sepulture (vrij of onvrij). Een vrije sepulture was een sepulture die via een eeuwigdurende concessie was gekocht door de familie. Dit kon bijvoorbeeld via een notariële akte in het verleden vastgelegd zijn. Rijke families

⁴ K. Dombrecht, Plattelandsgemeenschappen, lokale elites en ongelijkheid in het Vlaams kustgebied (14de-16de eeuw). Case-study: Dudzele ambacht, Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Proefschrift, Vakgroep Geschiedenis, 2014 (promotor Erik Thoen), p. 318.

⁵ RB, Kerkrekeningen St. Petrus en Pauluskerk Oostende INV 39/25, 13-26.

⁶ V. Despodt, Dat du best, was ic ende wat ic bem, dat sal tu werden...: Gentse grafmonumenten en grafschriften tot het einde van de Calvinistische Republiek (1584), deel 1, licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 2000-2001, p. 45.

⁷ RB, Kerkrekeningen St. Petrus en Pauluskerk Oostende INV 39/25, 13-26.

⁸ T. Schepens, Het begrafenisritueel te Gent tijdens de achttiende eeuw, Rijksuniversiteit Gent, faculteit letteren en wijsbegeerte, 1998-1999 (promotor H. Soly), p. 59

deden hier bijgevolg een beroep op. Een onvrije sepulture daarentegen werd voor een beperktere duur in tijd in gebruik genomen⁹.

Als laatste onderdeel binnen de kerkpost van de begrafenis kon de parochiaan ook een beslissing vastleggen rond de begraafplaats. Als deze in de kerk begraven werd dan was de opvatting de volgende: hoe dichter men zich liet begraven bij het koor of altaar, hoe meer het zielenheil beschermd werd. Bijgevolg had dit ook zijn weerslag in het financiële plaatje. De bronnen spreken hier van begraven in de voorkerke (in de kerk) en op het kerkhof.

De St. Petrus en Pauluskerk

De vele kerken in Oostende tonen aan dat religie in de stad een belangrijke rol vervulde. Net omwille van het sterk maritiem karakter van Oostende, speelde het geloof bij de 18de-eeuwse zeeman tijdens gevaarlijke situaties een centrale rol. De religiositeitsbeleving bij deze schippers was zeer intens, wat resulteerde in diverse religieuze acties. Zo kan het dopen van nieuwe schepen hiervan als voorbeeld dienen, aangezien deze altijd voorafgegaan werd door het voorlezen uit het evangelie van het verhaal over 'het wonder van de storm die was gaan liggen', waardoor het schip beschermd werd tegen ellende.

Bij de historicus Reinoud Magosse treffen we hierover verklaring aan dat het overleven van een storm op zee toegewezen was aan een goddelijk ingrijpen. Bij zeelui bleek het tevens de gewoonte te zijn om in de kerk van de beschermheilige, bij wie men tijdens de storm hulp had ingeroepen, een ex-voto¹⁰ te brengen¹¹.

De parochie die het Oostendse stadsbeeld sinds lange tijd vormgeeft is de Sint-Petrus-en-Pauluskerk. Als parochiekerk vormde deze het middelpunt van het parochiale leven en was tevens een ontmoetingsplaats voor de bevolking, zeker tijdens belangrijke momenten in het leven van de gelovigen zoals een huwelijk of een overlijden. Omstreeks 1072 zou er al in Oostende een parochiekerk aanwezig zijn. Vanaf 1406 werden er vervolgens stappen ondernomen door de magistraat om in de nieuwe stad een parochiekerk te bouwen, dewelke samen met de oude St. Petruskerk één en dezelfde parochiekerk zou uitmaken. De magistraat kreeg bij de inhuldiging vervolgens het patronaatschap toegewezen¹².

Ten slotte kende Oostende in de 17de eeuw één enkele parochiekerk, waarvan de kerkrekeningen in deze verhandeling als centrale bron fungeren. In deze kerk mocht alleen het doopsel en het vormsel worden toegediend, een huwelijk ingezegend, Pasen en uitvaartplechtigheden gehouden worden. De pastoor speelde hierin een belangrijke rol. Daarom had de stad ook de taak om een pastoor die in functie zou treden, deze eerst voor te stellen aan de bisschop, die op zijn beurt de kandidaat kon aanprijzen of zelfs afwijzen als onbekwaam en onwaardig¹³.

Door diverse ontwikkelingen binnen de stad was de Sint-Petrus-en-Pauluskerk onderhevig aan heel wat veranderingen. Zo werd in 1706 de kerk beschadigd door het beleg van de Engelsen. Zes jaar later kwam daar nog eens een brand aan te pas die het volledige kerkgebouw, inclusief de toren, bij de herstellingswerken vernietigde. De oorzaak zou te wijten zijn aan een onvoorzichtige loodgieter. De hevige wind zorgde er namelijk voor dat elke bluspoging zinloos was, waardoor vele

⁹ J. Chiffolleau en F. Verstraeten, *De Gentse Sint-Jacobsparochie*, Gent, 1976, p. 380.

¹⁰ Is een dankoffer dat geplaatst wordt bij een altaar of een heiligenbeeld, als dank aan God of een heilige voor een verkregen gunst; dit kon gaan van schilderijen, glasramen, altaarstukken en kledingsstukken.

¹¹ R. Magosse, *Al die willen te kap'ren varen: de Oostendse kaapvaart tijdens de Spaanse Successieoorlog (1702-1713)*, Stadsarchief Oostende, Oostendse historische publicaties, Oostende, 1999, p.120-121.

¹² H. Vansteenkiste, "Het kerkelijk leven", p. 78.

¹³ A. De Groeve en J. P. Falise, "De geschiedenis van de Kapucijnen en de Kapucijnenkerk te Oostende", In: *De Plate*, XVI, 1987, p. 193.

ornamenten en het schip in vlammen opging¹⁴. De afgebrande toren staat nu bekend als de Peperbusse, doordat er een sterke gelijkenis was met een pepermolen. De Oostendse kroniekschrijver Jacobus Bowens schreef over deze gebeurtenis de volgende woorden:

*“Sedert den brand van de kerk ten jaere 1712 was den Thoren, by gebrek der noodige Penningen, onvolmaekt gebleven. Men had van in het voorleden jaer daer aen begonst te werken, en den zelve was voltrokken op den 26 Maerte van dit jaer 1729, tot welkers opbouwing de Stad gejoint heeft eene Somme van vier-en-twintig Honderd Guldens. De dry nieuw-gegotene Klokken wierden in het bywezen van het Magistraet en het Gemeynthe met alle plegtigheyd gedoopt op den 1 october 1729, en aen de zelve de naemen toegeëygend van Petrus en Paulus, Carolus en Elisabeth, St. Anne en S. Andries, welke dry Klokken ten zelve dage in den Thoren wierden opgehaeld.”*¹⁵

Opnieuw was de kerk in 1745 het slachtoffer. Dit keer zorgde de oorlog voor de nodige problemen. Het beleg door Fransen bracht heel wat schade toe aan de parochiekerk, waarbij de herstellingen wegens weinig financiële slagkracht moeilijk konden beëindigd worden. Zelfs via een verzoekschrift werd er hulp aan de stad gevraagd om hierin tussen te komen, waarop de stad dit weigerde. De kerk moest de drie kapellen terug opbouwen. Ten eerste het hoogkoor met het hoogaltaar, die toegewijd waren aan de apostelen Petrus en Paulus. Vervolgens was er ook nog het Onze-Lieve-Vrouwekoor met haar altaar en ten slotte het Sint-Rochuskoor met een gewijd altaar aan de heilige¹⁶.

Ook in Oostende was er in deze periode een verbod opgelegd om te werken op zon- en feestdagen om het heilig karakter van die dagen te onderstrepen. De naleving hiervan bleek niet altijd correct te verlopen, wat te wijten was aan het bestaan van een groot aantal heiligendagen, waarop men zich genoodzaakt zag toch te werken vanwege de broodwinning. Pas later diende men voor deze dagen aan de bisschop of aan de pastoor een toelating te vragen om toch arbeid te kunnen verrichten¹⁷. We kunnen best de lijn doortrekken in een bredere context en zeggen dat de nonchalante opvolging van deze reglementering wijst op een tendens van dechristianisatie. Dit geschiedde eerder in de steden dan op het platteland omwille van de vele contacten die men hield met andersgelovigen, wat niet bevorderend was voor religieuze conformiteit¹⁸.

Inkomsten en uitgaven in de parochiekerk: een evolutie in de 18de eeuw

Als we nu kijken naar de interne werking van de St. Petrus en Pauluskerk kunnen we het beeld opvatten dat er enkele fluctuaties optraden in zowel de parochiale inkomsten als uitgaven ten gevolge van ontwikkelingen die zich afspeelden in de stad. Hieronder zal blijken dat het economische, politieke en militaire aspect een belangrijke invloed heeft gehad op deze schommelingen in de kerkrekeningen.

Een eerste ontwikkeling is de lichte daling van zowel de inkomsten als uitgaven in de periode 1708-1712. Hierin speelde de Spaanse Successieoorlog een invloed toen de stad belegerd werd en zich overgaf aan Milord Marlborough, gezagvoerder van het leger der bondgenoten bestaande uit Engeland, Nederland en Oostenrijk. In slechts 14 dagen was Oostende overwonnen waarbij de kap van de stadstoren was afgebrand en de beiaardklokken gebroken waren. De parochiekerk, de

¹⁴ W. Rabau, Voor koningin geboren, Oostende duizendjarig boegbeeld van maritiem Vlaanderen, J.M.P.-Trends bvba, Middelkerke, 2000, p. 153.

¹⁵ J. Bowens, Nauwkeurige beschrijving der oude en beroemde zee-stad Oostende, gelegen in Oostenryksch Vlaanderen, versierd met grond-teekeningen, zoo van de oude als van de nieuwe stad, 2dln, Oostende, Drukkerij Goekint, 1981, p. 90.

¹⁶ H. Vansteenkiste, “Het kerkelijk leven”, p. 81.

¹⁷ H. Vansteenkiste, “Het kerkelijk leven”, p. 117-118.

¹⁸ H. Vansteenkiste, “Het kerkelijk leven”, p. 131.

pastorij, de kerk en het klooster van de Capucijnen en de Nonnen waren eveneens gedeeltelijk vernield¹⁹.

De oorzaak van deze dalende inkomsten moeten we zoeken in de maritieme context aan het begin van de 18de eeuw. In de kerkrekeningen werden er van 1704-1708 geen inkomsten aangegeven voor de ontvangst van 1/3de van de inkomsten van de zeekoopvaardij, wat wel gebruikelijk was in de rekeningen. Reinoud Magosses studie geeft hierover bevestiging, in dewelke hij schreef over de inname van Oostende door de geallieerden. De Hollanders en Engelsen zorgden ervoor dat de Spanje-vaart, wat veruit de belangrijkste Zuid-Nederlandse handelsbetrekkingen verzorgde, moest worden opgegeven. Dit resulteerde in een enorme klap voor de handel na 1706 met een sterke achteruitgang van de export²⁰. De koopvaardij viel volledig stil, wat zijn weerslag kende in de kerkrekening alwaar de inkomsten wegvielen. Daarenboven zorgde de stadsbezetting ervoor dat de maritieme handel met Frankrijk een terugval kende. Schepen uit de Zuidelijke Nederlanden met Franse paspoorten werden voortaan verplicht om te varen naar Zeeland en Holland om daar hun ladingen te lossen²¹.

Een volgende vaststelling in het bronnenmateriaal is zowat een verdrievoudiging van zowel de inkomsten als uitgaven voor de periode 1712-1715 in vergelijking met de voorgaande jaren en net erna. Tijdens de laatste jaren van de Spaanse Successieoorlog gebeurde deze stijging, wat te wijten was aan de vele herstellingswerken door de brand, waardoor verschillende donaties aan de kerk werden geschonken²². In deze periode werd een speciale kerkpost voorzien in de bronnen voor de heropbouw van de kerk, wat meteen wees op deze sterke inkomstenstijging. Bovendien vroeg men voor het herstel van de kerk ook de toestemming van het stadsmagistraat om de gronden die toebehoorden aan de kerk te mogen verkopen. Daarnaast werd de maatregel getroffen om op de gebruikte materialen voor de herstellingswerken een vrijstelling van belasting te verlenen. Een extra bron van inkomsten werd eveneens geboden door de verschillende omhalingen georganiseerd door de kerkmeesters. Een verhoogde uitgavenpost kunnen we toewijzen aan het herstel van de parochie, doordat er aparte posten voorzien zijn in de rekeningen voor de uitgaven van zowel de reparaties, het arbeidsloon, de aankoop van materialen, de levering van winkelwaren en andere noodzakelijkheden²³.

Wanneer men aan de eerste helft van de 18de eeuw in Oostende denkt, dan komt men al snel bij het relaas van de Oostendse Compagnie. In de kerkrekeningen had deze episode ook een invloed uitgeoefend, doordat ze economische voorspoed binnen de stad bracht. Zo traden er stijgende inkomsten op tijdens de jaren 1726-1730. Een resultante hiervan heeft te maken met de toestroom van buitenlandse handelaars en kooplieden, dewelke een weerslag heeft gekend op het aantal gelovigen dat naar de kerk ging. Na deze periode kende men een stagnatie van de inkomsten, gevolgd door een daling in de jaren 1740. Van invloed was hierbij het beleg door de Fransen, dat aanzienlijke schade toebracht binnen de stad. Oostende. Zo lezen we bij Jan Parmentier, dat de stad zich moeizaam herstelde van deze oorlogsprikelen met als gevolg het optreden van een verarmingsproces. Dit had zijn effect op de verworven inkomsten van de kerk²⁴.

Na deze periode tot de jaren 1770 stellen we opnieuw een lichte stijging van de inkomsten vast. Daniël Farasyn is van mening dat de Zevenjarige oorlog (1756-1763) hier een significante rol in speelde. Het zakenleven, kleine handelszaken en herbergen profiteerden namelijk van een grotere omzet doordat Franse troepen het Oostenrijks garnizoen verving²⁵. Onrechtstreeks zou dit

¹⁹ A. Driessen, "Het stadhuis van Oostende anno 1711 (volgens J. Bowens)", In: De Plate, XXI, 1992, p. 272.

²⁰ R. Magosse, Al die willen te kap'ren varen, p. 75-76.

²¹ J. Parmentier, De maritieme handel en visserij in Oostende tijdens de achttiende eeuw : een prosopografische analyse van de internationale Oostendse handelswereld, 1700-1794, Universiteit Gent, Proefschrift, 2001, deel 1, p. 10.

²² H. Vansteenkiste, "Het kerkelijk leven", p. 80.

²³ RB, Kerkrekeningen St. Petrus en Pauluskerk Oostende INV 39/25, 13-26.

²⁴ J. Parmentier, De maritieme handel en visserij, deel 1, p. 15.

²⁵ D. Farasyn, 1769 – 1794: de 18de eeuwse bloeiperiode van Oostende. Oostende, Stadsbestuur, Oostendse Historische Publicaties, 2, 1998, p. 58.

impactvol geweest zijn voor de financiële verwerving binnen de St. Petrus en Pauluskerk. Deze trend zette zich door na de jaren 1770. De economie werd in onze gewesten nieuw leven ingeblazen doordat de Habsburgse bewindvoerders een mercantilistische politiek voerden.

Oostende profiteerde hiervan en zorgde naast een bevolkingsstijging ook voor heel wat handelaars en ambachtslieden die in de stad kwamen wonen²⁶. Een tweede reden hiervoor was te vinden bij Franse en Engelse kooplieden die aan het begin van de jaren 1780 hun firma's naar de stad overbrachten. Ze vreesden namelijk voor een steeds toenemende controle van Engelse schepen op Hollandse handelsvaartuigen, dewelke zou leiden tot een conflict tussen beide naties. Van religieuze aard werkte dan weer het bekende Tolerantie-edict²⁷ van Jozef II en het verkregen vrijhavenstatuut van Oostende de stijging van inkomsten in de hand²⁸.

Ten slotte stellen we binnen deze korte analyse over de inkomsten en uitgaven van de kerk vast dat gebeurtenissen van lokaal en nationaal niveau sterk de financiële werking beïnvloeden. Via de kerkrekeningen kan er slechts een algemeen beeld gegeven worden over de invloed van de stad op de St. Petrus en Pauluskerk, aangezien er slechts uitgegaan wordt van een kosten-batenanalyse. Bronnen die iets meer kunnen zeggen over bijvoorbeeld het zedelijk leven in Oostende tijdens de 18de eeuw zouden bovenstaande uiteenzetting nog meer kracht bijzetten.

Begraafpraktijken in de St. Petrus en Pauluskerk

De hamvraag van deze verhandeling luidt of er een verandering kon waargenomen worden in de religiositeitsbeleving van de parochianen. Via de uitvaartplechtigheid doorheen de 18de eeuw kunnen we deze vraagstelling enigszins invullen. We moeten er ons bewust van zijn dat deze vraag tot op zekere hoogte beantwoord kan worden, aangezien bronnen die meer ingaan op het zedelijk leven in de St. Petrus en Pauluskerk niet voorhanden zijn. Toch biedt de evolutie van begraafpraktijken een onschatbare bron aan informatie om een mogelijke veranderende houding van de parochianen te achterhalen en te bepalen in hoeverre mensen nog bleven vasthouden aan deze begraafpraktijken.

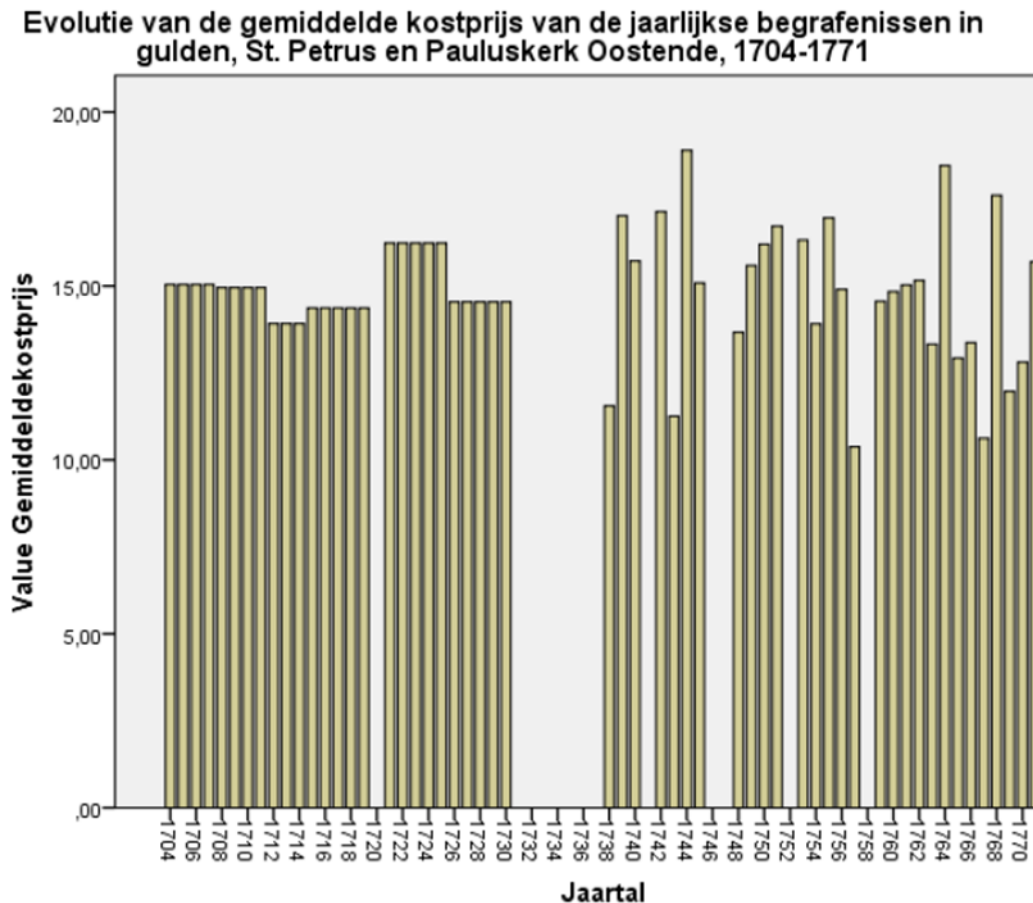
Als vertrekpunt om verder in te gaan op de vermelde vraagstelling is het interessant om eerst toe te lichten welke mijn bevindingen waren over hoeveel de kostprijs van alle jaarlijkse begrafenissen doorwoog in de kerkrekeningen ten opzichte van de totale jaarlijkse inkomsten. Verrassend hierin bleek dat het procentueel aandeel voor de onderzochte periode 1704-1771 een gelijklopende evolutie doormaakt. Het aandeel schommelt steeds rond de 20 à 25 procent van de jaarlijkse totale inkomsten, wat aanzienlijk te noemen is. Een uitzondering hierop vormt de jaren 1712-1715 en 1726-1730, dewelke net geen 10 procent omvatte. Dit is natuurlijk te wijten aan het feit dat de inkomsten binnen deze perioden grotendeels beïnvloed werden door de opname van andere kerkposten, omtrent de herstellingswerken aan de kerk, waarvoor het nodige kapitaal werd verworven.

Hierop aansluitend kunnen we de vraag stellen of er enige fluctuaties te bespeuren zijn in de gemiddelde kostprijs van de jaarlijkse begrafenissen. Een begrafenis bestond uit diverse componenten die elk op hun beurt een impact hadden op de totale kostprijs. Pracht en praal in een uitvaartplechtigheid had hoofdzakelijk betrekking op de sociale klasse waartoe men behoorde. Een begrafenis was immers een dure aangelegenheid. Zowel gelovige overtuigingen als sociaal prestige speelden een belangrijke rol in welke keuze van uitvaart men maakte. De plechtigheid als religieuze ritus betekende voor de overledene een laatste moment waar men bij de gemeenschap zijn waardigheid en vooraanstaandheid kon aantonen.

²⁶ H. Vansteenkiste, "Het kerkelijk leven", p. 74.

²⁷ Dit zorgde vanaf 1781 voor de vrijheid van godsdienst in onze streken voor religieuze minderheden zoals de joden.

²⁸ D. Farasyn, 1769 – 1794: de 18de eeuwse bloeiperiode, p. 131-132.

29

Opvallend in deze grafiek is dat de gemiddelde kostprijs voor de gehele periode een constante kent en voortdurend fluctueert tussen de 10 à 15 gulden als prijs voor een begrafenis. Vanaf de jaren 1740 treden er enkele uitschieters op die de gemiddelde kostprijs van 15 gulden overschrijden. Zo is het jaar 1744 hiervan een voorbeeld met een kostprijs van 20 gulden per uitvaart. Deze fluctuaties, meer aanwezig in de tweede helft van de 18de eeuw, kunnen het belang van een dergelijke plechtigheid onderstrepen voor de gegoede klasse, dewelke een duurdere uitvaart op zich nam, waardoor de gemiddelde kostprijs een stijgende trend aangeeft.

De verhoogde schommelingen bieden ons een interessante kijk op de samenstelling van een uitvaartplechtigheid. Het kan erop wijzen dat bepaalde elementen binnen een uitvaart net meer of minder werden verhuurd. Sociaal prestige speelde hierin een belangrijke rol omdat men via de rituelen de sociale hiërarchie van de overledene respecteert. Als tweede reden zou het de nabestaanden doen herinneren aan hun bidplicht. Ten slotte biedt het de mogelijkheid om kortweg de rijkdom en macht te tonen.³⁰ Om dieper in te gaan op dit aspect heb ik de verschillende componenten binnen de uitvaart, zoals het gebruik van een klok en een pelder, verder geanalyseerd.

Ten eerste was het gebruik van een klok een gebruikelijk fenomeen tijdens de plechtigheid. Het aantal klokslagen kreeg een beperking opgelegd tijdens de 18de eeuw. In een studie van de uitvaartgebruiken in het Brugse Vrije lezen we dat de klokslagen voor een grote dienst gereguleerd werd tot vier slagen, terwijl bij een middelbare dienst dit drie keer was. Bij een lage dienst werd hierover geen vermelding gemaakt³¹. Zoals aangegeven bij het puntje 'bronnen en methodologie' zijn er voor de St. Petrus en Pauluskerk drie verschillende klokken waaruit men

²⁹ RB, Kerkrekeningen St. Petrus en Pauluskerk Oostende INV 39/25, 13-26.

³⁰ V. Meillander en Y. Hollebosch- Van Reck, Rendez-vous met Magere Hein: doods- en rouwgebruiken in de 19de eeuw. Gent, Stad Gent: Dienst voor culturele zaken, 1986, p. 62.

³¹ A. Van Tomme, Uitvaartgebruiken in het Brugse Vrije, p. 93.

kon kiezen, dewelke telkens een vaste verhuurprijs had. Dit biedt ons enig inzicht in hoeverre mensen bleven vasthouden aan het gebruik van een klok. Hiervoor geeft het jaarlijks procentueel aandeel van het gebruik van een klok in alle begrafenissen ons meer informatie over de periode 1704-1771.

Mijn bevindingen hieromtrent waren op zijn minst merkwaardig te noemen. Vanaf 1704 tot het midden van de jaren 1740 springt het gebruik van een St. Anna klok als goedkoopste klok en een burgers klok in het oog met telkens een schommeling rond de 40% voor beide klokken respectievelijk. Na deze periode worden beide klokken steeds minder in gebruik genomen. Een tweede opvallend gegeven betreft het aandeel van de duurste klok, met name de groote klok. Eerst is er in het eerste kwart van de 18de eeuw een schommeling waar te nemen rond de 15%, waarna dit wijzigt vanaf 1725. Het huren van deze klok komt nog nauwelijks met een paar procent aan bod. Begrafenissen in de parochiekerk zonder gebruik van klok stijgen aanzienlijk gedurende de 18de eeuw met zelfs vanaf 1740 tot 80% van het totaal aantal begrafenissen. Hierbij kan men concluderen dat mensen steeds minder een klok huurden voor een uitvaart. De vraag die hierbij gesteld kan worden, is welke factoren deze evolutie beïnvloedden in de dalende verhuring van klokken.

De sociaaleconomische status van de overledene speelt hierin een betekenisvolle rol. Deze was doorslaggevend in de keuze of men al dan niet een klok ging huren, wat bepaald werd door het vermogen van de overledene. De kerkrekeningen toonden voor de periode 1704 tot aan het midden van de jaren 1740 een veelvuldig gebruik van de St. Anna klok in een uitvaart, dat telkens in combinatie met een goedkopere pelder werd verhuurd. Het betreft hier vooral een uitvaart van een overledene uit een lagere sociale klasse. Aan de andere kant van het spectrum zien we voor de periode erna dat plechtigheden meer gehouden werden met een groote klok, dewelke financieel enkel haalbaar waren voor de hogere klassen. Dit fenomeen geeft ons het beeld dat de verhuring van een goedkopere klok steeds meer doorwoog op de totale kostprijs van een begrafenis, waarmee vervolgens het gebruik ervan daalde. De groote klok op zijn beurt kende ondanks een algemeen dalend gebruik van een klok toch een aanzienlijke verhuring voor de uitvaart.

Om terug te keren naar het fenomeen van de jaarlijkse daling in het gebruik van een klok in combinatie met een constant gemiddelde kostprijs van een uitvaart, zouden we eerder verwachten dat net een daling in het gebruik ook voor een daling in de gemiddelde kostprijs zou zorgen. Daarom heb ik nagegaan in hoeverre het gebruik van de verschillende klokken doorwoog op de kostprijs van een begrafenis, wat ons meteen duidelijker zal maken of het luiden van een klok al dan niet belangrijker werd geacht voor het begrafenisritueel in de 18de eeuw. Hiervoor heb ik via de kerkposten het jaarlijks procentueel aandeel van de kostprijs van een klok in de totale kostprijs per begrafenis geanalyseerd.

Zo waren de vaststellingen dat het procentueel aandeel van de St. Anna klok en de burgers klok tot het midden van de jaren 1740 steeds schommelde rond de 60%. Vervolgens tekenden zich enkele fluctuaties op die varieerden van de 40% tot 80% aandeel. We kunnen aannemen dat deze goedkoopste klok gehuurd werd door de lagere klassen, vermits er weinig pracht en praal aanwezig was bij een uitvaart. Dit komt tot uiting in de bronnen waarbij deze klok enkel gehuurd werd in samenhang met een 2de of 3de pelder. Bij de hogere klassen zien we een ander verhaal opduiken. Hun uitvaart kende een grotere samenstelling van diverse elementen waaronder de misdienst en het al dan niet begraven worden in een kerk. Een voorbeeld uit de kerkrekeningen om dit te staven is de volgende: 'Over Francisca Temmerman huisvrouw van Petrus Pietersen in de voorkerk gemeijne sepulture burgers pelder en beste zilver kruis, 20,6 gulden.'³²

De kostprijs lag daardoor niet alleen hoger, maar tegelijkertijd lag het aandeel van de kostprijs van een klok veel lager, wegens de bijkomende kosten. Dit komt ook terug in de analyse. De duurste klok, de groote klok, had doorgaans een lager aandeel in de totale kostprijs van een begrafenis. Kortom, we stellen vast dat het belang van het huren van een klok afhankelijk was van de klok die men koos. Ten opzichte van de groote klok kenden de St. Anna en burgers klok een hoger

³² RB, Kerkrekeningen St. Petrus en Pauluskerk Oostende INV 39/25, 20.

procentueel aandeel in de totale kostprijs van een uitvaart, wat betekent dat beide klokken meer doorwogen in de totale kostprijs van een uitvaart in vergelijking met de groote klok.

Naast het gebruik van een klok wordt summier ingegaan op het huren van een pelder of lijkwaad tijdens de uitvaartplechtigheid. Het kleden van de overledene is een gebruik van alle tijden. Dit kende wel voor alle sociale groepen een veralgemening naar het einde van de 18de eeuw toe.³³ Net zoals bij de klokken treft men in de rekeningen ook telkens het soort pelder aan met een vaste verhuurprijs, zoals aangegeven bij het onderdeel 'bronnen en methodologie'. Hoe het gebruik van deze pelders evolueerde in de periode 1704-1771 werd daarvoor het jaarlijks procentueel aandeel van het gebruik van een pelder in alle begrafenissen berekend.

De twee goedkoopste pelders, dit zijn de 2de en 3de pelder, kenden bijvoorbeeld een geleidelijke daling met daarna bijna een volledige afwezigheid in de uitvaart na het midden van de jaren 1740. Een andere trend die afgeleid kon worden, is deze van de burgers pelder. Tot het midden van de 18de eeuw werd deze iets duurdere lijkwaad sporadisch gebruikt, wat vanaf de tweede helft van de 18de eeuw een procentueel aandeel opnam dat continue schommelde tussen de 10% à 20%. Hetzelfde fenomeen komt ook aan bod bij de beste pelder. Wel opvallend in deze analyse is dat de begrafenissen zonder verhuur van een pelder steeds toenamen. Zeker vanaf het eind van de jaren 1740 stelt men vast dat enkel nog de twee duurste pelders werden verhuurd. Eenzelfde evolutie treffen we bij het aandeel van een klok iets sterker aan, in die zin dat begrafenissen zonder een klok schommelden rond de 80%, terwijl dit bij de pelders tussen de 40% à 60% uitmaakte.

Bij deze interessante vaststelling kunnen we de vraag stellen waarom parochianen minder vasthielden aan beide begrafenisrituelen. Was er weldegelijk een daling in de religiositeitsbeleving of spelen er andere factoren mee die het dalend verhuur van zowel de goedkopere klokken als pelders kunnen verklaren? Een eerste factor die hierin een rol speelde was de kostprijs van een pelder in samenhang met de sociale klasse waartoe men behoorde. Net doordat de twee duurste pelders nog in gebruik waren tijdens de tweede helft van de 18de eeuw mogen we spreken van een verarmingsproces bij de bevolking. De financiële impact van het huren van een pelder woog bij de lagere klassen zwaarder door dan bij de rijkere klasse die dit gemakkelijker zich konden veroorloven.

Dit fenomeen van verarming treffen we ook aan in de studie van Meillander en Daems die het hebben over het 18de eeuwse polarisatie-effect bij de misdiensten. De rijkere klasse werd steeds rijker, terwijl de armere klasse armer werd inzake het gebruik van religieuze rituelen³⁴. In het gebruik van de klokken hadden we eerder opgemerkt dat ook het gebruik van de duurdere groote klok daalde, net zoals de goedkopere klokken. Dit zou vermoedelijk te wijten zijn aan de kostprijs die voor een klok automatisch al duurder was dan voor een pelder. Dit kan gezien worden als een doorslaggevend element, wat aantoont dat de keuze van de pelder als visueel object om de sociale status te benadrukken primeerde op het auditieve karakter van een klok om de status te onderstrepen.

Een andere factor die meespeelde in het dalend gebruik van deze rituelen, is dat na het midden van de 18de eeuw er zich een toenemende praalzucht manifesteerde. In de casus van de St. Petrus en Pauluskerk zou dit van toepassing zijn op de hogere klassen die nog steeds de duurdere pelders bleven huren. Dit zou een uiting van praalzucht kunnen zijn, waarmee deze klasse hun rijkdom en sociale positie etaleerde³⁵. Voor hen was het namelijk vanzelfsprekend dat de uitvaartdienst meer omgeven werd door plechtstatigheid. De geloofsbeleving van de parochianen was niet alleen afhankelijk van hun werkelijke godsdienstovertuiging, maar men verwachtte van deze klasse een waardige begrafenis met bijhorende pracht en praal. Naast een morele, was de

³³ T. Schepens, Het begrafenisritueel te Gent, p. 34.

³⁴ V. Meillander en I. Daems, De studie van de doodsschuld te Middelburg, Aalter, Ottergem, Scheldewindeke en Zelzate in een comparatief kader (17de -18de eeuw), Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1984, promotor prof. Dr. C. Vandenbroeke, p. 240.

³⁵ K. Dombrecht, Plattelandsgemeenschappen, lokale elites, p. 323.

begravenis ook een sociale verplichting.³⁶ Doodsrituelen, zoals we lezen bij R. Nowé, blijven langer in gebruik bij de rijkere klassen, wat aansluit op bovenstaande analyse.³⁷

Net zoals bij het huren van een klok heb ik voor de verschillende pelders nagegaan in hoeverre het huren van een pelder doorwoog op de totale kostprijs van een uitvaart. Op die manier kan achterhaald worden of het huren van een pelder aan enig belang inboette. Een eerste vaststelling sprong meteen in het oog, met name dat het procentueel aandeel van de kostprijs van alle pelders een constant verloop kende. Net zoals bij de duurste klok stellen we bij de duurste pelder vast, dat het aandeel hier het laagst ligt met tot aan het begin van de jaren 1740 een schommeling onder de 20%. Zoals vermeld ligt de oorzaak hier dat bij een duurdere uitvaart meer diverse kosten waren, waardoor het aandeel van de beste pelder minder hoog lag dan de goedkopere pelders.

Tot slot kunnen we concluderen dat er in de loop van de 18de eeuw een algemene daling was in zowel het huren van een klok als van een pelder in de St. Petrus en Pauluskerk. Hierin speelde de sociaal-economische status van de overledene een prominente rol, vermits dit bepalend was of men al dan niet een klok en pelder kon huren. Ook de kostprijs van het religieus gebruik was van belang omdat het standaardbedrag van bijvoorbeeld het huren van een klok doorgaans zwaarder doorwoog op het totale kostenplaatje van een begravenis. Bij de hogere klasse speelde dit minder een rol doordat net zoals de duurdere pelders ook de duurste klok nog steeds in gebruik bleef.

Aan de andere kant van het spectrum was er een daling waar te nemen in het huren van de goedkopere klokken en pelders, wat het gevolg was van een toenemend verarmingsproces, waarbij mensen uit de lagere klassen het steeds moeilijker kregen om een klok te huren. We kunnen hier moeilijk spreken over een verzwakking van de religiositeitsbeleving bij de parochiaan, aangezien het huren van zowel een klok als een pelder eerder bepaald werd door de sociale klasse waartoe men behoorde. Devotie en religiositeit konden in het gebruik van beide rituelen wel als factor hebben gespeeld, maar was minder doorslaggevend. Wel mogen we besluiten dat er over het algemeen meer vastgehouden werd aan het visuele karakter van een pelder in vergelijking met het auditieve gebruik van een klok. Zeker bij het huren van de duurdere pelders werd dit door de rijkere klasse als belangrijker beschouwd dan het huren van de duurste klok.

Begraafpraktijken: een vergelijking tussen mannen en vrouwen

Voor dit laatste onderdeel ten slotte lijkt het me wel interessant om stil te staan bij de vraag in hoeverre mannen en vrouwen in vergelijking tot elkaar gebruik maakten van de klok en pelder als religieus ritueel voor de periode 1704-1771. De algemene opvatting in deze periode was dat de vrouw een ondergeschikte positie had ten aanzien van de man en dat dit ook weerspiegeld werd in de uitvaartplechtigheid. Voor de man werd er doorgaans meer aandacht geschonken aan de bijhorende pracht en praal. Via onderstaande vergelijking kunnen we achterhalen of dit ook specifiek het geval was voor de casus van de St. Petrus en Pauluskerk.

Een strikte genderonderscheid werd gehandhaafd in de 18de eeuw. In verlichte kringen werd er reeds veel gediscussieerd over de onderlinge verschillen en welke redenen hieraan ten grondslag lagen. Naast intellectuele capaciteiten werd er veelvuldig besproken over de morele deugden en de sociale rol van vrouwen.³⁸ Het fenomeen van de huisvrouw die zich terugtrok in de privésfeer ontstond pas in deze eeuw, daar waar voordien vrouwen ingeschakeld werden in het arbeidsproces om extra inkomsten voor het gezin te voorzien, wat tevens geen permanent karakter aannam.³⁹

³⁶ R. Nowé, *Begravenisrituelen te Brugge (1670-1820)* : statistische studie over de testamentaire beschikking, RUG, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, licentiaatsverhandeling, 1979-1980, p. 84-85.

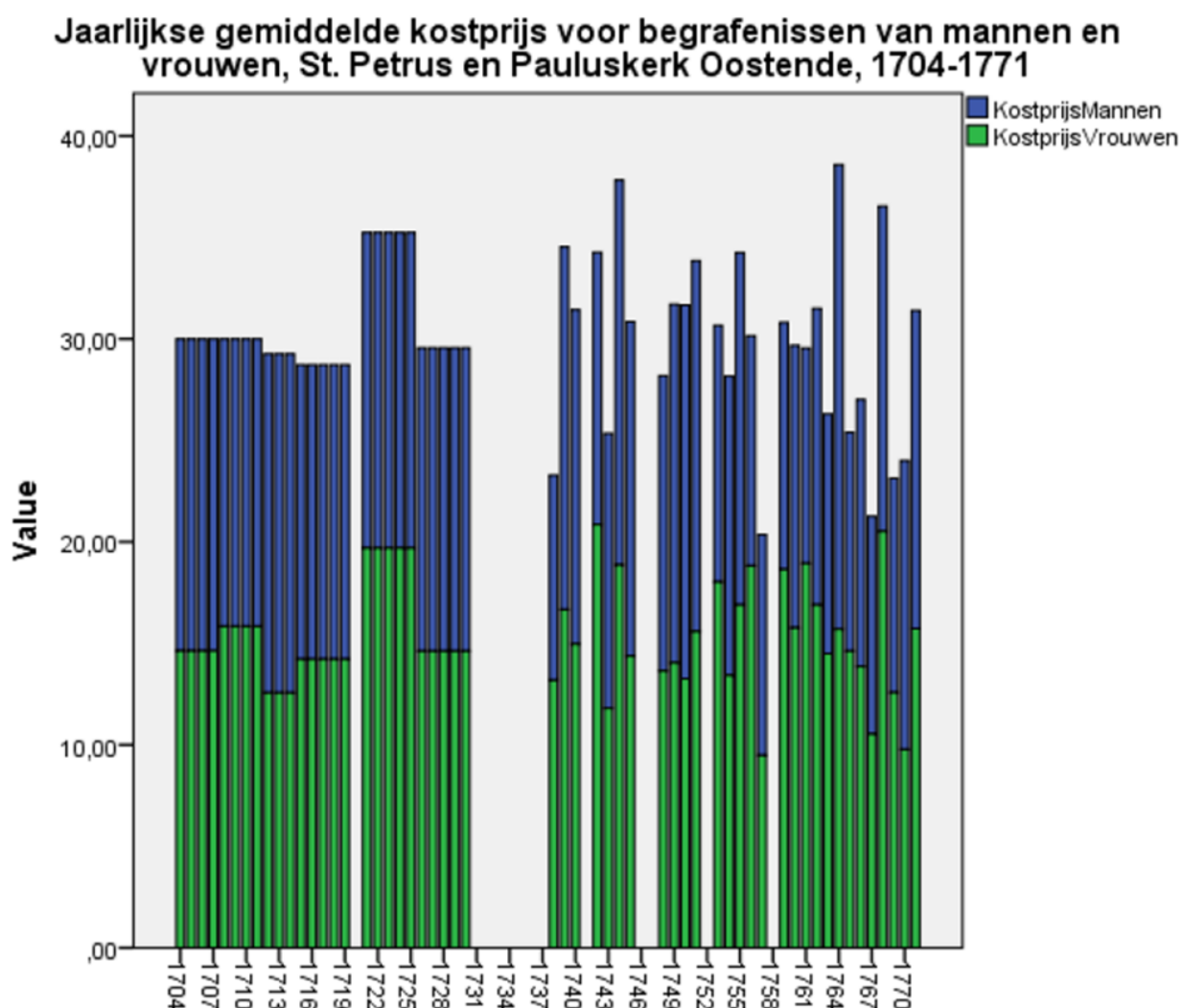
³⁷ R. Nowé, *Begravenisrituelen te Brugge (1670-1820)*, p.148.

³⁸ M. E. Wiesner-Hanks, *Women and gender in early modern Europe*, Third edition, New approaches to European history, New York, Cambridge University Press, 2008, p. 41.

³⁹ I. Devos, A-L. Van Bruaene en R. Vermeir, "Sociale categorieën", in: *Een inleiding tot de geschiedenis van de Vroegmoderne Tijd*, Wommelgem, Van In, 2008, p. 234-235.

De mannelijke autoriteit werd sterk bevestigd binnen de familie en de samenleving tout court. De katholieke kerk speelde hierin een stimulerende rol. De man stond aan het hoofd van het gezin en droeg de verantwoordelijkheid voor de mortaliteit van zijn gezinsleden, waarvoor vrouw en kinderen gehoorzaam diende te zijn aan de man.⁴⁰ Toch koos een klein percentage van de vrouwelijke bevolking een belangrijke rol toebedeeld, met name zij die behoorden tot de adellijke en burgerlijke kringen. Educatie in de muziek, zang en dans waren enkele van de disciplines waarin ze zich lieten onderwijzen. Dit in tegenstelling tot wat het gangbare beeld was van de vrouw die doorgaans geen onderwijs mocht volgen.

Doordat de vrouw eerder als zwak en bedreigend werd gezien, stimuleerde dit de mannelijke perceptie die de patriarchale samenleving als iets natuurlijk en essentieel beschouwde.⁴¹ Een indicator om te analyseren of dit beeld van de patriarchale samenleving accuraat was binnen de uitvaartplechtigheden van de parochiekerk, is de berekening van de jaarlijkse gemiddelde kostprijs van alle begravenissen van mannen en vrouwen via de kerkpost van de begravenissen. Op de volgende grafiek kan men nagaan hoeveel de gemiddelde kostprijs in gulden bedroeg die werd uitgegeven aan een begrafenis voor zowel mannen als vrouwen. Dit geeft het volgende resultaat weer:

⁴⁰ I. Devos, A-L. Van Bruaene en R. Vermeir, "Sociale categorieën", p. 236.

⁴¹ B. Capp, "Gender and family", in: *The European World 1500-1800 An introduction to Early Modern History*, London and New York, Routledge, 2009, p. 41.

⁴² RB, Kerkrekeningen St. Petrus en Pauluskerk Oostende INV 39/25, 13-26.

Frappant is dat de gemiddelde jaarlijkse kostprijs voor de volledige periode doorgaans even hoog ligt bij mannen als bij vrouwen. Hieruit kunnen we, wat betreft de uitvaart als religieus gegeven, voorzichtig stellen dat er op het eerste gezicht geen verschil in gender was in hoe de uitvaart werd ingevuld. Bovendien kunnen we stellen dat de inferieure positie van de vrouw in een patriarchale samenleving voor deze casus van de St. Petrus en Pauluskerk niet sterk kan gemaakt worden.

Vanaf de jaren 1740 treden er meer fluctuaties op in de gemiddelde kostprijs. Dit kan verklaard worden doordat duurdere uitvaarten de gemiddelde kostprijs sterk beïnvloedden. Zo bemerken we in het jaar 1742 dat de gemiddelde kostprijs van een begrafenis bij een vrouw iets meer dan 20 gulden bedraagt, wat een stijging aantoont in vergelijking met de voorgaande jaren. Volgende voorbeelden uit de kerkrekeningen tonen aan dat ook vrouwen zich een prominente begrafenis konden opnemen:

'Over joffrouw Catherina Emmerij weduwe van Anthonius van der Heyden groote klok, beste pelder en beste silver cruijs in de voorkerk vrije sepulture 42 gulden.'

*'Over joffrouw Catharina de Duenas groote klok, beste silver cruijs sonder pelder inden hooghen choor vrije sepulture 43,6 gulden.'*⁴³

Als we de eerder besproken grafiek van de gemiddelde kostprijs van de jaarlijkse begrafenissen terug aanhalen, bemerken we dat er specifiek voor het jaar 1742 een gemiddelde kostprijs van 17 gulden berekend werd. Beide aangehaalde voorbeelden overstijgen dus ruimschoots dit bedrag. Zo kan men concluderen dat gender een minder significante rol zou gespeeld hebben in de uitbouw van een uitvaart en dat eerder sociale status en rijkdom toonaangevender waren. Dit kunnen we onderbouwen met de aangehaalde voorbeelden. Via het werk van Parmentier lezen we dat Catherina Emmerij getrouwd was met Arnoldus Hoys die in Oostende voor lange tijd tweede schepen en uiteindelijk burgemeester was.⁴⁴ Verder maakte Catharina de Duenas deel uit van een rijke koopliedenfamilie, dewelke familiale banden had met Thomas Ray, de burgemeester van Oostende⁴⁵, waarover meer uitgewijd zal worden in het tweede deel rond deze verhandeling.

Om specifieker in te gaan in hoeverre mannen en vrouwen een verschillende religiositeitsbeleving hadden, staan we eerst stil bij het gebruik van een klok als uitvaartritueel. Als we het jaarlijks aandeel van het gebruik van klokken in alle vermelde mannelijke en vrouwelijke begrafenissen voor de periode 1704-1771 onder de loep nemen, constateren we een gelijklopende tendens. Zo bleef het gebruik van een St. Annaklok en een burgers klok nog sterk aanwezig tot het midden van de jaren 1740 met vervolgens een daling. Enkele verschillen tussen mannen en vrouwen zijn toch waar te nemen. Het gebruik van de goedkoopste St. Annaklok bij vrouwen bleek voor het eerste kwart van de 18de eeuw toch een hoger aandeel van 10% te bevatten dan bij mannen. Een tweede verschil is dat er vanaf de jaren 1760 voor de uitvaart van een vrouw de groote klok minder gehuurd werd in vergelijking met de man.

Het gebruik van een pelder bij de uitvaart van een man kende een interessante evolutie. Zo zien we dat het huren van de twee goedkoopste pelders vanaf het begin van de jaren 1740 volledig afwezig was. De verhuring van de beste pelder bleef op zijn beurt zeker vanaf eind jaren 1740 in gebruik. Bij de man bleek dus dat de duurdere pelders de voorkeur genoten. Eenzelfde tendens werd waargenomen bij de verhuring van de duurste klok. Belangrijk om te vermelden is dat het aandeel van begrafenissen zonder een pelder lager ligt dan begrafenissen zonder een klok. Bij de vrouw zien we dezelfde evolutie dat de twee goedkoopste pelders nog verhuurd werden tot het midden van de jaren 1740, waarna deze volledig uitbleef. Een opmerkelijk verschil in vergelijking met de man is dat zowel de burgers pelder vanaf de jaren 1750 iets meer verhuurd werd aan de vrouw en dat de beste pelder vanaf het midden van de jaren 1750 meer gebruikt werd door de vrouw.

⁴³ RB, Kerkrekeningen St. Petrus en Pauluskerk Oostende INV 39/25, 20.

⁴⁴ J. Parmentier, 'opere citato', p. 231-232.

⁴⁵ J. Parmentier, 'opere citato', p. 231-232.

Bij de vergelijking tussen de man en de vrouw zien we een belangrijke distinctie optreden. Vrouwen bleken meer geneigd te zijn om een pelder als visueel ritueel te huren. Dit bleek voornamelijk bij vrouwen uit de hogere klasse die vooral de beste pelder gebruikten tijdens de uitvaart om zich sociaal te gaan positioneren. De klok als auditief medium werd daarentegen minder in gebruik genomen door de vrouw. Bij de man zien we dan weer meer het huren van een groote klok.

Conclusie

Binnen deze verhandeling heb ik me de vraag gesteld welke houding de parochianen hadden in het huren van de begrafenisrituelen in de St. Petrus en Pauluskerk. De veranderlijkheid in het gebruik van deze rituelen gaf ons een beter zicht in hoeverre er een religiositeitsbeleving aanwezig was voor de periode 1704-1771. Bij het huren van een klok stelden we hierin een algemene daling vast. Verschillende factoren lagen hierin aan de basis. De sociaal-economische status van de overledene bleek een doorslaggevende factor te zijn, vermits rijkdom bepaalde of men dit kon veroorloven. Verder speelde de kostprijs ook een significante rol, daar waar het standaardbedrag voor de klok steeds meer begon door te wegen in het totaalpakket van een uitvaart. Een uitzondering hierop vormde de uitvaart bij de rijkere klasse, waarbij de duurste klok in gebruik bleef, terwijl de goedkopere klokken steeds minder werden gehuurd. Dit betekent dat er een verarmingsproces optrad, waarbij de overledene behorend tot de lagere klasse het moeilijker kreeg om een klok te huren. De polarisering tussen arm en rijk werd dus groter.

Wat betreft het huren van de pelders nemen we eenzelfde trend waar zoals bij de klokken. De goedkoopste pelders werden vanaf het midden van de jaren 1740 niet meer gehuurd, terwijl de burgers en beste pelder wel nog in gebruik werden genomen. Opnieuw kan dit grotendeels verklaard worden door een verarmingsproces, waarbij sociale klasse en kostprijs aan de oorsprong lagen of men dit lijkwaad al dan niet kon veroorloven. Net zoals er bij het huren van een klok een algemene daling was, zien we dit ook terug bij de pelders, waarbij de daling hier minder sterk aanwezig was. Algemeen kunnen we concluderen dat de pelder als ritueel meer gehuurd werd als visueel statusclaim in vergelijking met de klok als auditief religieus gegeven. De religiositeitsbeleving is natuurlijk een begrip die een brede lading dekt om enkel via de religieuze context van een uitvaart aan te tonen of dit veranderde doorheen de geanalyseerde periode. Toch mogen we ervan uitgaan dat deze beleving in de St. Petrus en Pauluskerk sterk beïnvloed werd door de rijkdom en de sociale klasse waartoe de overledene behoorde.

Tot slot werd er een vergelijking gemaakt tussen de man en de vrouw in het huren van een klok als een pelder. Het beeld van de inferieure vrouw in een patriarchale samenleving konden we via de analyse van de gemiddelde kostprijs van een begrafenis enigszins nuanceren, omwille van de doorgaans gelijklopende schommelingen in deze kostprijs voor zowel man als vrouw. Gender bleek in deze casus minder belangrijk te zijn in hoe een uitvaartplechtigheid werd samengesteld. Zowel rijkdom, familiale banden als sociale status waren eerder doorslaggegender in hoe de uitvaart werd ingevuld.

Bibliografie

1. Bronnen

België

Brugge, Rijksarchief / Kerkrekeningen St. Petrus en Pauluskerk Oostende INV 39/25, 13-26.

2. Boeken en artikels

Bowens (J.), , Nauwkeurige beschrijving der oude en beroemde zee-stad Oostende, gelegen in Oostenrysch Vlaenderen, versierd met grond-teekeningen, zoo van de oude als van de nieuwe stad, 2dln Oostende, drukkerij Goekint, 1981, 242 p. (anastatische herdruk van het origineel uit 1791).

Capp (B.), "Gender and family", in: *The European World 1500-1800: an introduction to Early Modern History*, London and New York, Routledge, 2009, p. 33-43.

Chiffolleau (J.) en Verstraeten (F.), *De Gentse Sint-Jacobsparochie*, Gent, 1976.

De Groeve (A.) en Falise (J.P.), "De geschiedenis van de Kapucijnen en de Kapucijnenkerk te Oostende", in: *De Plate*, XVI, 1987, p. 169-230.

Despodt (V.), *Dat du best, was ic ende wat ic bem, dat sal tu werden... : Gentse grafmonumenten en grafschriften tot het einde van de Calvinistische Republiek (1584)*, deel 1, licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 2000-2001, 155 p.

Devos (I.), Lambrecht (T.), Limberger (M.), Van Bruaene (A.), Vanden Broecke (S.), Van Gelder (K.) en Vermeir (R.), *Een inleiding tot de geschiedenis van de Vroegmoderne Tijd*, Wommelgem, Van In, 2008, 317 p.

Dombrecht (K.), *Plattelandsgemeenschappen, lokale elites en ongelijkheid in het Vlaams kustgebied (14de -16de eeuw)*. Case-study: Dudzele ambacht, Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Proefschrift, Vakgroep Geschiedenis, 2014, (promotor: Erik Thoen), 445 p.

Driessen (A.), "Het stadhuis van Oostende anno 1711 (volgens J. Bowens)", in: *De Plate*, XXI, 1992, p. 272-274.

Farasyn (D.), *1769 – 1794: de 18de eeuwse bloeiperiode van Oostende*, Oostende, Stadsbestuur, Oostendse Historische Publicaties, 2, 1998, 249 p.

Magosse (R.), *Al die willen te kap'ren varen: de Oostendse kaapvaart tijdens de Spaanse Successieoorlog (1702-1713)*, Stadsarchief Oostende, Oostendse historische publicaties, Oostende, 1999, 212 p.

Meillander (V.) en Hollebosch- Van Reck (Y.), *Rendez-vous met Magere Hein: doods- en rouwgebruiken in de 19de eeuw*. Gent, Stad Gent: Dienst voor culturele zaken, 1986, 151 p.

Meillander (V.) en Daems (I.). *De studie van de doodsschuld te Middelburg, Aalter, Ottergem, Scheldewindeke en Zelzate in een comparatief kader (17de -18de eeuw)*, Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1984, 319 p. (promotor: C. Vandenbroeke).

Nowé (R.), *Begrafenisrituelen te Brugge (1670-1820) : statistische studie over de testamentaire beschikking*, RUG, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, licentiaatsverhandeling, 1979-1980, 184 p.

Parmentier (J.), *De maritieme handel en visserij in Oostende tijdens de achttiende eeuw : een prosopografische analyse van de internationale Oostendse handelswereld, 1700-1794*, Universiteit Gent, Proefschrift Gent, 2001, 3 delen, 1062 p.

Parmentier (J.), *Het gezicht van de Oostendse handelaar: studie van de Oostendse kooplieden, reders en ondernemers actief in de internationale maritieme handel en visserij tijdens de 18de eeuw*, Stadsbestuur Oostende, Oostendse historische publicaties 11, 2004, 464 p.

Rabau (W.), *Voor koningin geboren: Oostende duizendjarig boegbeeld van maritiem Vlaanderen*, J.M.P.-Trends bvba, Middelkerke, 2000, 384 p.

Schepens (T.), *Het begrafenisritueel te Gent tijdens de achttiende eeuw*, Rijksuniversiteit Gent, faculteit letteren en wijsbegeerte, 1998-1999 (promotor: H. Soly), p. 129.

Vansteenkiste (H.), "Het kerkelijk leven te Oostende in de 17de-18de eeuw", in: *Jaarboek Heemkring Ter Cuere Bredene*, 1991, p. 55-138. (licentiaatsverhandeling katholieke universiteit Leuven).

Van Tomme (A.), *Uitvaartgebruiken in het Brugse Vrije tijdens de 18de eeuw Casus Oedelem*, Deel 1, Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Geschiedenis, licentiaatsverhandeling, (promotor: Isabelle Devos), 321 p.

Wiesner-Hanks (W.E.), *Women and gender in early modern Europe*, Third edition, New approaches to European history, New York, Cambridge University Press, 2008, 340 p.

HEDENDAAGSE BEELDENDEN KUNSTENAARS IN OOSTENDE

door Norbert HOSTYN

pro memorie :

-We behandelen in deze reeks zowel professionele, semi-professionele als dilettante kunstenaars, geboren in Oostende (ook als ze hier niet meer verblijven), deze wonend en werkend in Oostende (ook indien van elders afkomstig), docenten Kunstacademie (ook indien niet van Oostende).

-Het eerder vaak gebruikte sigel SAOBB staat voor Stadsarchief Oostende/Beeldbank. Deze is sedert 25 juni 2018 opgenomen in de Beeldbank Erfgoedcel Kustererfgoed (hiervoor gebruiken we het sigel "BBKE").

-Na het doorlopen van het alfabet volgt een herneming met niet eerder besproken en met recent bijgekomen kunstenaars alsook een aantal aanvullingen bij de vroegste lemmas uit deze reeks (Abel-Kodaz; gepubliceerd in 1993-1995).

-Een handig overzicht van wat reeds gepubliceerd is vindt u in de cumulatieve inhoudstafel op de website van "de Plate".

375. VANDERSTRAETEN Carine

Kunstschilderes; beïnvloed door elementen uit Afrikaanse culturen; pseudoniem : Torroo

Tentoonstellingen : -2012-2013, Oostende, Casa da Musica

Literatuur : De Zeewacht, 21 december 2012

376. VANDERSTRAETEN Juliaan

Amateurkunstschilder

377. VANDERSYPE Nick

Docent Kunstacademie Oostende

Tentoonstellingen : -2010, Oostende, BZIO-IMBO, Docenten Academie Oostende

378. VAN DER ZEE Jacques

Wilrijk, 1952

Kunstschilder-graficus; opleiding aan de Stedelijke Kunstacademie te Oostende (Afdeling Vrije Grafiek); debuteerde pas op gevorderde leeftijd, ca. 1992; deelname aan de canvas Collectie 2012 met "La Mal Bouffe", een reeks getekende studies van op straat etende personen; voorstellingen van aftandse gevels, met affiches overplakt; woont en werkt te Oostende.

Lid van het kunstenaarscollectief "Das Büro".

Deelname aan "Buren bij Kunstenaars" 2011, 2012, 2013, 2014, 2015.

Tentoonstellingen : -1993, Oostende, Galerie De Peperbusse

-2013, Oostende, Venetiaanse Gaanderijen, Aan zee kan het waaien II

Literatuur. : Lexicon van Westvlaamse beeldende kunstenaars, 4, Brugge, 1995.

P. Piron, De Belgische Beeldende Kunstenaars uit de 19de en 20ste eeuw, (Brussel), (1999).

Canvas Collectie Collection RTBF (tentoonstellingscat.), Gent, 2012.

Digitale bronnen : www.vedeze.be

379. VANDESANDE Glenn

Oostende, 1961

Kunstschilder; studies plastische kunsten en grafiek te Brugge; van 1983 af uitbouw van een loopbaan als kunstschilder; figuratief werk in actuele vormtaal; voornamelijk taferelen met weergaven uit het moderne leven, meestal vrouwelijke figuren; frequent gebruik van monochromen beige/bruin.

Deelname aan de 5de Biënnale voor amateurschilders TEVEO te Oostende, Feest- en Kultuurpaleis 1985 met : "Panache", "Mike", "Sloopy"; deelname 5de Salon van Oostendse Kunstenaars (2005, Feest- en Kultuurpaleis); woonde in 1985 : Van Iseghemlaan 36

Literatuur. : Lexicon van Westvlaamse beeldende kunstenaars, 7, Brugge, 1998.

380. VANDEVELDE Charles

Kunstschilder

Zie : De Plate 85/297

Tentoonstellingen : -1965, deelname aan de "Promenade-ekspositie Klein Parijs tot Hennepstraat";
-1966, Dinant, Musée Communal (met leden Kunstkring Oostende)

381. VAN DE VELDE Robert

Beeldhouwer, medailleur, tekenaar

Sint-Niklaas, 1895 – Oostende, 1978

Literatuur : Engelen-Marx, Beeldhouwkunst in België vanaf 1830, 3 dln., Brussel, 2002.

382. VANDE VYVERE Marinette

schilderijen, tekeningen, sculpturen

deelname aan "Buren bij Kunstenaars" in 2015, 2017 en 2018.

383. VANDEWALLE Jozef

Amateurkunstschilder

Deelname aan de 5de Biënnale voor amateurschilders TEVEO te Oostende, Feest- en Kultuurpaleis 1985 met : "Dienstingang Oud Burgerlijk Hospitaal", "Naakt met plant" en "t Hoofd"

Deelname 7de Biënnale voor amateurschilders te Oostende 1989 (Org. Tevewest-Ebes) met :
"Muur", "Boszicht" en "Stilleven"

Deelname Biënnale voor amateurkunstschilders 1994 (org. Elektrabel)

Woonde in 1985-1994 : Edith Cavellstraat 82

384. VANDEWATTYNE Bénédict

Leuven, 1969

Kunstschilderes.

Figuratief, dynamisch-expressieve kleurrijke stijl die aanleunt bij graffiti-stijl.

Leerlinge Academie Tournai (1987-1988) en Institut St. Luc Tournai (decoratieve kunst en publiciteit)(1989-1992)

Woont Peter Benoitstraat 46.

Tentoonstellingen : -2001, Oostende, Galerie 3D

-2010, Oostende, Galerie Maquinze

-2016, Oostende, De Grote Post

Digitale bronnen : ben.vandewattyne.free.fr

www.vandewattyne.eu

Iconografie : fotoverzameling De Plate 2011/0684

385. VANDEWEYER Bob

Tongeren, 1923-?,?

Kunstschilder-beeldhouwer; leerling van de Academies van Tongeren, Liège en Oostende; figuratief; nam in 1965 deel aan de "Promenade-expositie Petit Paris tot Hennepstraat"; deelname 5de Salon van Oostendse Kunstenaars (2005, Feest- en Kultuurpaleis).

Verzamelingen : Oostende, Mu.ZEE

Tentoonstellingen :

-1978, Oostende, Drakkar

-1978, Oostende, Galerie Watteau (groep)

-1980, Oostende, Galerie De Peperbusse

-1983, Oostende, Kursaal

-1983, Oostende, Galerie De Peperbusse

Literatuur. : Lexicon van Westvlaamse beeldende kunstenaars, 7, Brugge, 1997.

Marie-Henriette 1893

door Eddy Lannoo

De Marie-Henriette in Dover

(Foto A. Goethaels)

De Oostende-Dover lijn was eind jaren 1880 vastberaden om de vloot uit te breiden met grotere en snellere schepen zoals de Princesse Joséphine en Princesse Henriette. De oudere paddelstomers haalden maar een snelheid van 16 knopen terwijl de nieuw gebouwde vaartuigen stilaan 20 knopen en meer konden stomen. De oude schepen deden vooral de nachtdiensten en de snelle stomers mochten de dagdiensten verzorgen. Het beoogde doel was om alle afvaarten met snelle schepen te kunnen doen.

De industriële ontwikkeling was ook niet meer tegen te houden. Vooral met de beschikbaarheid van elektriciteit. De scheepswerven bouwden steeds betere vaartuigen met vooral machines die steeds hogere werkdruk aankonden en aldus hogere snelheid konden produceren. De bouw van de Princesse Joséphine en Princesse Henriette waren een groot succes op alle vlakken en de lijn profiteerde van een toename in reizigers en een hoogstaande reputatie als snelle postlijn.

De regering besliste daarom in 1892 om opnieuw twee vaartuigen te laten bouwen die groot, comfortabel en vooral snel waren. Na de ervaringen met de Prince Albert en de Ville de Douvres stond de concurrentie tussen Cockerill en Denny Brothers in Dumbarton heel scherp tegenover elkaar. Met de bouw van de "La Flandre" bewees Cockerill een evenwaardige scheepsbouwer te zijn net zoals de wereldbepaalde gebroeders Denny in Schotland. De Belgische staat bestelde daarom aan beide scheepswerven elk een gelijkaardig vaartuig te bouwen met de luxe zoals de vorige prinsessen en vooral de nieuwe technologie inzake kracht en snelheid. De voorwaarden van het contract legden vooral de nadruk om een minimum snelheid van 21 ½ knopen te halen. In eerste instantie wilde men de schepen Rubis en Diamant noemen. Later werd dat de Léopold II en de Marie-Henriette. Beide werven kregen dezelfde technische beschrijving. Denny Bros. begon de bouw van de Léopold II en Cockerill nam een start aan de Marie-Henriette. De schepen hadden een lengte van 340 voet en 38 voet breed met een diepgang van 15 voet. Omgerekend naar metrisch is dat 103.70 m x 11.59 x 4.57 of 0.305 m per voet. Bijkomende voorwaarde is dat beide schepen samen de proefvaarten voor oplevering en aanvaarding zouden doen in Schotland op hetzelfde traject en onder dezelfde omstandigheden.

Op 3 december 1892 liep de Marie-Henriette bij Cockerill als eerste van stapel (de Léopold II op 22 december 1892). De graag geziene echtgenote van Minister Beernaert mocht die zaterdag om 15.00u als meter de knoop doorhakken in aanwezigheid van hooggeplaatste personen. Langzaam begon die namiddag het schip te glijden en gleed gracieus in de rivier, terwijl omliggende schepen uitbundig de scheepsfluit lieten horen.

Ook aan de inrichting van het schip was alle aandacht besteed inzake smaak en luxe. In de krant "l' Echo d'Ostende van 18 mei 1893 verschijnt een mooie beschrijving, als volgt vertaald:

De Marie-Henriette is opgetuigd als een schoener met twee masten. De stomer is slank om grote snelheid te halen. Als afmetingen heeft ze: lengte= 340 voet of 103.63 m – breedte= 38 voet of 11.58 m – hoogte tot aan het hoofddek= 15 voet of 4.57 m – breedte over de tamboeren= 23.50 m – de hoogte tussen de dekken is 2.52 m. Het schip heeft geen centrale kiel noch rollende kiel. Het algemene aspect is echt imposant en het concept doet grote eer aan dhr. Rickard, directeur van de werf te Hoboken en zijn ingenieurs. De nieuwe stomer heeft drie dekken. Het hoofddek waar zich de luxe hutten bevinden. Het wandeldek, een ware boulevard met veel faciliteiten waar men ruim kan wandelen. En de commandobrug die enkel voor de dienst is gereserveerd. Op deze laatste bevinden zich de volgende installaties: de hut van de commandant gemeubeld met een simpele elegantie – twee enorme schouwen met zicht op de machinekamer.

We beginnen het bezoek aan het schip op het hoofddek vooraan waar zich de post voor de matrozen, de stokers en een salon tweede klasse voor dames bevinden waar men toegang heeft via een speciale trap. De kamers hebben witte panelen met goud afgelijnd. De meubels zijn luxueus in gepolijst notenhout. Naast het salon ligt een toiletruimte met lavabo. Vervolgens komen we niet ver van de dames aan het salon tweede klasse heren. Deze werden met totaal andere smaak ingericht gezien het verschil in geslacht. Een bar met een ronde toog die zeer erg geapprecieerd zal worden. Het salon is ingericht zodat er zo'n 100 reizigers kunnen vertoeven. Nog altijd op het hoofddek opslag voor kolen en bagage, de ketels, stookplaatsen en machinekamer. Meer naar achter het salon dames 1^e klasse dat een speciaal uitzicht heeft en ingericht is met een bijzondere luxe en smaak, toegankelijk door middel van een enorme monumentale trap met rijk gekleurd glas in notenhout, kaders met artistieke sculpturen in hout dat het houten kader vormt. De meubels in het salon zijn in acajou en de stoelen in fluweel. Achteraan een rijkelijk beklede gesculpteerd marmeren schouw met koper afgewerkt. Het salon is mooi verlicht en opmerkelijk zeer comfortabel. De beschildering is simpel met witte panelen met roze en gouden lijnen. Het geheel zeer behaaglijk. In het herensalon 1^e klasse een niet minder aspect. De meubels in notenhout en Marokkaans bruin en met een toiletruimte en 40 couchettes. Wanneer we terug naar boven gaan naar het wandeldek vinden we vooraan de ruimte voor de postzendingen en de keuken met grote afmetingen voor een schip van dit formaat. Vervolgens de machinekamer met grote vensters die toelaten dat de reizigers de werking van de machine kunnen zien. Waarna we aan de boudoir dames komen die een exclusieve dromerige pracht uitstraalt. De muren zijn in speciaal esdoorn hout en satijn hout. De panelen geschilderd volgens een totaal nieuw procedé met bloemen op een gouden achtergrond. Het is een soort email dat de illusie geeft van mooi leder. De meubels zijn in acajou en fluweel. De reizigers die dit boudoir verlaten wanen zich een dromerige Princes. Maar de impressie die we van het boudoir hebben is niets vergeleken met het grote restaurant. Onmogelijk om nog een betere inrichting voor te stellen met nog meer artistieke inrichting en bemeubeling. Men stelt zich een immense zaal voor met gesculpteerde

eiken wanden in zuivere Vlaamse Renaissance en onvergelijkbare artistieke stijl. Achteraan een buffet, nog altijd in gepolijst eiken, met panelen in Delfts blauw. Sculpturen boven de banken en rond het salon met decoratieve en artistieke panelen. Om dit alles te steunen zijn de steunkolommen uitgevoerd in geklopt koper. Ook vermelden we de schouw achteraan in koper en prachtige faience. Een pendule in uitgesneden eik in Vlaamse stijl. Aan beide kanten van de schouw het wapen van Engeland en België.

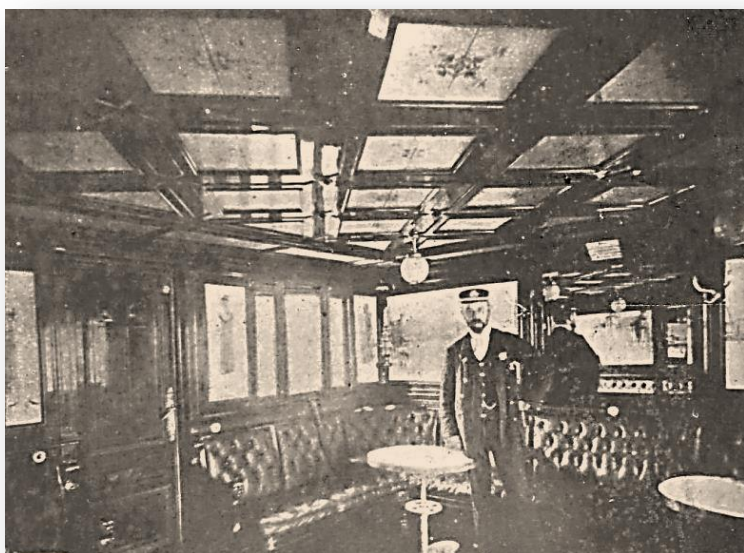
Het restaurant (foto A. Goethaels)

De mensen die de boot bezoeken, en we overdrijven niet, bevestigen dat dit restaurant schitterend is verlicht met vensters in een schitterende artistieke smaak. Het restaurant biedt plaats aan 100 personen die gemakkelijk een maaltijd kunnen nuttigen. In het midden bevindt zich een raam dat licht geeft aan het herensalon.

Van het restaurant gaan we naar boven via een speciale trap op het wandeldek waar zich een tiental private hutten bevinden bemeubeld in eenvoud en elegantie, de rookruimte, de Koninklijke hut en de afdaken. De rookruimte is in acajou met panelen in Delfts blauw dat een garnaalvisser en vrouw voorstelt en enkele andere ambachten. De grootste panelen van waarde beelden het Hôtel de la Ville uit, de grote markt in Brussel, de Schelde in Antwerpen, de dijk en het strand van Oostende en een panorama van de werf van Cockerill in Seraing. Deze panelen zijn vervaardigd door de heren Shooft-Joost en Labouchère uit Delft.

We gaan nu de Koninklijke hut binnen, een echte luxe. Het salon bestaat uit Louis XV palissander met panelen in hand geborduurd granaat in een bijzondere smaak. Het meubilair in de stijl en kleuren alsook zeer ruime slaapkamers dat ook in één ruimte kan gemaakt. De meubels zijn in gepolijst notenhout en Louis XIV stijl. De wanden in gesculpteerd hout met gouden randen met zijde en borduurwerk. De accommodatie voor de bemanning is zeer comfortabel. De hutten voor de commandant en officieren dek en machine, daar we weten dat de chef mecaniciens dezelfde rang heeft als een luitenant, zijn mooi en praktisch ingericht.

Het schip zal overal verlicht worden door elektrische gloeilampen. Tijdens de nacht is dit aspect in het restaurant een feeëriek zicht. Alles werd minutieus bestudeerd. De commando's naar de machinisten worden met een "Chadburn" telegraaf doorgegeven met kettingen zonder einde of antwoord. Er zijn ook spreekbuizen met fluit voor diverse communicatie tussen de commandant en de chef machine die op een bijzonder dek in de machinekamer staan om alle werking te kunnen observeren. Hij zet het monster vlot in gang door een simpele beweging aan de handle die de motor en machines opstart. Voor hem is een bord geplaatst waarop een toerenteller, twee waterdrukmeters, een precisie klok, en drie manometers voor de hoge en lage druk en vacuüm. Wanneer we in de machinekamer komen, worden we echt verrast met bewondering voor de perfectie waarmee deze reus met de meeste precisie door één man wordt bediend. Mr. Frankinoulle, chef mecaniciens van de dienst, was enkele maanden in Hoboken voor de opvolging van de machines.

Het huis van Smeyers, Rang en C° uit Brussel heeft de Koninklijke hut en het rooksalon ingericht. Het restaurant is door het huis Zech uit Mechelen en de Compagnie des Bronzes uit Brussel ingericht. De rest van de inrichting is volledig door Cockerill uitgevoerd.

Het rooksalon
(foto A. Goethaels)

Laten we nu de technische kant van de machines bekijken. We weten dat het schip een enorme snelheid van 21.5 knopen op de testen dient te halen. Of bijna 40 km per uur. Als deze snelheid werd gehaald en zelfs hoger, kreeg de constructeur 18750 Fr. per tiende mijl dat het een hogere snelheid haalde. De uitdaging voor de bouw was dat het schip niet dieper lag dan 9 voet. Wat het

gewicht van de motor beperkte. Dit bleek opgelost door dhr. Braft, chef ingenieur en mr. Raveu, chef van de génie bureau van Cockerill. De machine, een echt monster, is van het compound type met twee cilinders van 2.13 m slag en respectievelijk 1525 en 2745 diameter. Het blok is in gegoten en gesmeed staal net zoals alle andere onderdelen behalve de cilinders. De arm is in gesmeed en hol staal. De distributie van het systeem is van Waelschart met een zuigerlade op hoge druk en twee met lage druk. De evacuatie van de stoom gebeurt via een buis van 90 cm diameter. De condensatie in een condensator van 1 m² met gekoelde plaat. Een raderwiel heeft elk 9 schoepen van 4.57 m op 1.32 m. De stoom wordt aangemaakt door 8 cilindrische boilers met elk drie ronde ingangen. 164 m² te verwarmen om een druk van 8 atmosfeer op te wekken en de lucht aan te wakkeren met vier ventilatoren. Er zijn een reeks pompen en hulpmotoren. De machine moet een werkkraft van 8300 pk ontwikkelen. Men verwacht hiermee een snelheid hoger dan de Léopold II en althans 22 knopen te halen. Een snelheid dat nog nooit door een paddelstomer is gehaald. Deze test heeft momenteel plaats op de klassieke locatie en Clyde in Schotland en men wacht vol spanning op de resultaten. Zoals we laatst zegden, de nieuwe vaartuigen zullen effect hebben op de Oostende-Dover lijn dat de overtocht zal kunnen doen in minder dan drie uur voor een traject van 60 zeemijl. Daarbij wordt 62 ton kolen verbruikt bij een dubbele reis. De bemanning bestaat uit 50 man waaronder 20 stokers. Met de vijf schepen die nu in dienst zijn (3 van Cockerill en 2 van Denny) zal de Oostende-Dover lijn sneller zijn dan de Calais route. “

Eind maart 1893 was de deadline van beide werven voor de aflevering van hun bestelling. Cockerill had nog een week uitstel gevraagd voor de Marie-Henriette en tijdens de test had de Léopold II een zandbank geraakt en moest nog even in droogdok voor herstelling. Cockerill had ook een verrassing bij het vervoer van de grote boilers van Seraing naar Hoboken. Deze bleken te groot voor het vervoer over de weg en konden enkel per boot getransporteerd. Begin mei werden testen gedaan met de Marie-Henriette waar men zonder schoepen een snelheid van 12 knopen kon halen. Met de schoepen schatte men de 21 ½ knopen te zullen halen. Cockerill wilde geen fouten maken. Op 13 mei bezocht de Graaf van Vlaanderen in Antwerpen nog het schip voordat ze de zee op ging naar Schotland voor de officiële testen in Dumbarton. De testen zouden doorgaan op 20 mei. Op 21 mei vernemen we in de krant dat de Marie-Henriette de testen met glans heeft doorstaan met 23 knopen tegenover de Léopold II die 22 knopen haalde. Tijdens de test deed er zich een ongelukkig voorval voor. Terwijl de Marie-Henriette op dat moment een voorsprong van 3 km had, raakte het schip een drijvende mast waardoor het bakboord wiel werd vernield en het schip aan een bank diende te gaan liggen. Alles aan de binnenkant van het wiel verdween. Op dat moment draaiden de machines 60 toeren. Achteraf zou ze moeten naar Skelmollie in het droogdok gaan voor een tijdelijke herstelling. Even later voer ze naar Cockerill in Hoboken voor volledige herstelling.

De Engelsen waren in hun trots geraakt door de resultaten van de Marie-Henriette. Niemand kon ontkennen dat net voor de impact een snelheid van 23 knopen was gemeten. Meer nog, men moest toegeven dat indien het ongeval zich niet had voorgedaan, de Marie-Henriette nog sneller had gevaren. De Belgische commissie was aan boord en kende onmiddellijk de premie van 100 000 Fr. toe aan Cockerill voor de behaalde snelheid. De Marie-Henriette werd daarmee immers de snelste paddelstomer ter wereld. Cockerill had dan ook niets aan het toeval overgelaten. Zelfs de kolen die gestookt werden, waren van de beste kwaliteit en kwamen uit Gosson-Lagasse.

Ondertussen was de Marie-Henriette naar Antwerpen gevaren. Blijkbaar had de verzekering nog een sleepboot ter hulp gestuurd naar Dumbarton om de Marie-Henriette naar Antwerpen te slepen. Maar omdat de sleepboot maar een beperkte snelheid kon halen, was het de Marie-Henriette die sleepboot naar Antwerpen bracht. Het schip haalde immers nog 15 knopen met een defect wiel. Na herstellen van de schade hadden nieuwe testen in Dumbarton met glans plaats op 5 augustus. Het weer was niet gunstig om schitterende resultaten te halen. Maar haalde toch 22.2 knopen waarbij de motoren een kracht van 8200 PK ontwikkelden met een druk van 7.385 atmosfeer en 53 omwentelingen. De Léopold II haalde 21.955 knopen. De afstand tussen de twee lichtscheepen van de test is zo'n 101 km. Ook was de officiële Belgische commissie opnieuw aan boord. Haar

wereldrecord bleef behouden. In de Engelse krant "Evening Standard" erkenden de Britten dat ze eervol verslagen zijn: "Shamefully beaten".

Bij de terugkomst op 8 augustus op dinsdagmiddag in de haven van Oostende werd het schip met commandant Vandekerckhove hartelijk ontvangen en klonken er 21 kanonschoten. Hierdoor deed het schip haar eerste reis met enkele passagiers op 8 augustus en kwam de Marie-Henriette in dienst bij de Oostende-Dover lijn. Voor de prijs van 2 170 000 Bf. kon de Marie-Henriette de vloot vervoegen. De officiële maidentrip is doorgegaan op maandag 14 augustus 1893 om 05.00 uur in de morgen met zo'n 300 reizigers. Voor de gelegenheid waren er enkele genodigden van de pers mee die tot in de puntjes door de heer Stracké werden verzorgd. Door de late aankomst van de trein kon de Marie-Henriette pas om 05.12 uur van de kaai weg, maar was al om 08.06 uur aan de Admiralty pier in Dover. De genodigden kregen de gelegenheid om enkele bezienswaardigheden te bezoeken, voor enkele uren omdat de terugvaart pas om 12u00 voorzien was. Dat werd 12u48 omdat de treinen vertraging hadden en er diende gewacht. Maar met de gunstige omstandigheden op de terugreis langs de kust via Duinkerke, om de reizigers een mooi aanzicht te geven, was men verbaasd om na 2u en 48 minuten de haven van Oostende al te zien. Na aankomst was er nog een feestje met de pers in het hotel Allemagne om de mooie dag op een mooie pakketboot af te sluiten.

Postkaart (1913)
Zicht op station en kaai met
de Marie-Henriette.
(Collectie A.Goethaels)

De komst van de nieuwe stomers opende ook nieuwe opties voor de treinreizigers. De Oostende route was de kortste en directste route tussen Londen – België, Duitsland, Zwitserland, Italië (via de Saint Gothard) en Orient.

En werkelijk, men kon het traject Londen-Brussel afleggen in 7 uur. Londen-Keulen= 12 uur – Londen-Frankfurt= 17 uur - Londen-Wenen= 33 uur – Londen-Munchen= 27 uur – Londen-Hamburg/Berlijn= 22 uur – en Londen-Basel= 19 uur. De administratie van de Belgische spoorwegen paste zijn uurroosters van de grote express-treinen aan en er werden belangrijke verbeteringswerken in de toegang op de kaai en interne installaties uitgevoerd. In 1893 kon men 96 280 reizigers vervoeren.

Aan de andere kant bleken de problemen met de Léopold II zich op te stapelen. In die mate zelfs dat de staatscommissie het schip aan de gebroeders Denny weigerde. Na één à twee weken in dienst te hebben gevaren, viel de machine telkens buiten dienst sinds zijn ingebruikname. Daarom wilde men de Denny Bros. dwingen om grondige wijziging aan de machine aan te brengen en zijn betrouwbaarheid te bewijzen. Men haalde de Léopold II volledig uit dienst. Een nieuw schip moest in zijn proefperiode van zes maanden toch degelijk functioneren.

De Marie-Henriette stoomde verder in dienst maar op 2 september had ze ter hoogte van de South Goodwin banks af te rekenen met defect aan een wiel waar een drijvende paal was in geraakt. Ze was pas om 12.20 uur afgevaren uit Dover. Het duurde wel even om het euvel te verhelpen en ze liep pas om 19.00 uur binnen in Oostende met 280 reizigers aan boord.

Op vrijdag 13 oktober 1893 was de Marie-Henriette 's avonds 23.45 uur uit Oostende vertrokken en kwam in botsing met een Deense schoener omstreeks 01.30 uur. De schoener zonk onmiddellijk. Aan boord van de Marie-Henriette was het commandant Fourcault die ter hoogte van

het Ruytingen lichtschip de Deense schoener "Eleanor" niet had gezien in de donkere nacht en achteraan op volle snelheid had aangevaren. Men hoorde de Eleanor kraken, rond zijn as draaien en onmiddellijk zinken. Uit het schip kwam zwarte smurrie en kwamen tonnen teer los. De Marie-Henriette had de schoener doorboord ter hoogte van de hut van de 2^e luitenant. Deze werd gekwetst maar kon nog door een opening naar buiten geraken en zich aan drijfhout vast houden. Zodra de schok werd gevoeld stopte de Marie-Henriette en werd een reddingssloep in het water gelaten met 1^e luitenant Brouckaert en vier matrozen die de drijvende luitenant nog konden redden. Hij was de zoon van de kapitein die samen met vier anderen niet konden gered worden. De Eleanor kwam uit Duinkerke en voer geen lichten. Na het ongeval brachten veel schepen vaten teer mee uit zee dat van de Eleanor afkomstig was. Een vat teer had een waarde van zo'n 30 Bfr. Er waren schepen die zo'n 120 vaten konden binnenbrengen. Omdat deze eigendom van het vergane schip was, bleek een beloning aan de redders en hun bemanning verschuldigd. Maar dit was hier niet het geval en de vondst vertegenwoordigde voor de redders een mooi sommetje.

Ondertussen verliep de proefperiode van de Marie-Henriette bijna probleemloos. Terwijl deze van de Léopold II maar niet kon beëindigd worden wegens de vele problemen met de cilinder met als gevolg maanden buiten dienst. (Zie de Léopold II voor meer details.) Het merkwaardige was dat beide schepen volgens precies dezelfde plannen van de gebroeders Denny gebouwd waren. Ook de machines.

Het seizoen 1894 stond voor de deur en zeven grote en snelle schepen dienden de dagelijks drie afvaarten te verzorgen. Daar dient wat aandacht aan gegeven omdat de dienstregeling volledig gebaseerd was op trein en post verkeer. Uit de haven van Oostende was een vertrek om – 04.53 uur, 10.48 uur en 23.15 uur. Uit de haven van Dover (Admiralty pier) 12.00 uur middag, 20.00 uur en 22.15 uur. Ook de druk op de bemanningen die heel wat uren moesten presteren om de opgelegde dienstregelingen uit te voeren. Een werkdag kon meer dan 24 uren duren. Een schip deed vier enkele reizen in drie dagen. Vijf schepen waren dus constant in de vaart om de zes overtochten te kunnen maken. Er diende altijd één schip reserve gehouden om eventueel een dienst over te nemen. Anderzijds was er regelmatig een defect aan de machines die moest hersteld waardoor het schip de geplande dienstregeling niet kon uitvoeren. Resultaat, de problemen met de Léopold II gooiden nogal wat van de geplande dienstregeling overhoop in 1894.

De oude nog resterende stomers Prince Baudouin en Parlement Belge geraakten in de schaduw door hun leeftijd en beperkte snelheid. De algemene opinie was dat er een nieuw schip zoals de Marie-Henriette moest besteld worden. Tevens moest dat schip in België gebouwd worden, want de scheepswerf van Cockerill had bewezen een waardige concurrent van de Engelse scheepsbouw te zijn. Waarom dan niet in eigen land de vloot laten bouwen?! Eind december 1894 stond de Rapide al op de helling bij Cockerill.

Ondertussen was de schroefaandrijving ook al gekend en had de scheepswerf in Dumbarton al een schip op de slede staan met deze techniek. In het buitenland was men al op zoek naar nog andere aandrijfsystemen om nog hogere snelheden te halen. Bij de eerste experimenten haalde men zelfs al 32 knopen met een schaalmodel van 1/25. Op de maritieme tentoonstelling in mei 1894 stonden de scheepswerven Cockerill en Denny samen te pronken met hun realisaties. Cockerill met een model van de Marie-Henriette en Denny met de Léopold II.

In de kamer werd er heftig gedebatteerd over de Oostende-Dover lijn. Op alle vlakken dienden er investeringen te komen om de reputatie van de lijn op het niveau te kunnen behouden. Er was nood aan betere haveninfrastructuur, treinstation, technische middelen voor het onderhoud van de schepen. Waarom moesten de schepen telkens naar Antwerpen voor het droogdok? Ook waren er te weinig commandanten. De Ministers kregen heel wat kritiek te verwerken. Men had namelijk een troef in handen voor de kritiek. De lijn had namelijk in dat jaar 118844 reizigers, 64389 bagage colliës, 77222 postzakken en 237556 pakketten vervoerd. Wat een enorme toename van trafiek betekende.

Op 30 november 1894 had de Marie-Henriette ernstige problemen met de aandrijving van het bakboord wiel. Het schip had op de middag Dover verlaten en kreeg ter hoogte van het Ruytingen

lichtschip met schade aan het bakboord wiel te maken. De aandrijving werd verwrongen waardoor het schip moest stoppen, het ganse wiel ontkoppelen en aan kettingen leggen om het vast te maken. Pas dan kon het langzaam verder varen naar Oostende waar het 's anderendaags om 11.00 uur aankwam. Er waren 36 reizigers aan boord. Men had al de Prince Baudouin opgewarmd en uitgezonden om de Marie-Henriette te gaan zoeken en hulp te bieden maar de commandant had dit geweigerd. Dit alles deed heel wat inkt vloeien in de pers. Het was schandalig om de reizigers zo te behandelen. Waarom niet zoals de Engelsen de lichtschepen voorzien van radio telegrafische apparatuur? Een communicatie op het lichtschip Ruytingen zou al heel wat info kunnen doorsturen in geval van onregelmatigheden. Ware het niet dat dit lichtschip tot Frankrijk behoorde. Het Marconi systeem deed stilaan zijn intrede in de maritieme wereld. De Marie-Henriette ging als gevolg in februari 1895 bij Cockerill voor drie maanden voor nieuwe, sterkere raderwielen omdat er zich teveel problemen voordeden. Op 9 juni was ze terug in dienst.

Eind juni (27/6/1895) had de Marie-Henriette weeral pech en moest op 3 mijl voor anker gaan, kort na vertrek uit Dover om 00.30 uur. Een sleepboot uit Dover moest ter hulp gaan en de reizigers dienden over te stappen naar de Prince Albert. De stoompijp was gebarsten en de herstelling kon gelukkig in Dover uitgevoerd zodat de Marie-Henriette terug naar Oostende kon.

Op 14 april 1897 diende de Marie-Henriette naar Antwerpen om een droogdokbeurt te ondergaan. Na enkele dagen kwam ze terug in dienst.

Cdt. Romyn en zijn officieren
(foto A. Goethaels)

In de nacht van 23 op 24 juli 1897 kwam ze in de dikke mist in aanvaring met een ongekend schip. Het bleek een klein zeilschip te zijn dat men hield voor een Frans vissersschip. De Franse pers sprak van lugubere omstandigheden dat een maalboot ter hoogte van de Ruytingen een jacht heeft aangevaren. Een visserschip had op 1 mijl O-NO van de Ruytingen een venster kader opgevist, een kastdeur in acajou en een kleine kast met levensmiddelen. De brokstukken zouden van een jacht komen. Wat verder vonden ze twee gele boeien met de naam "Priny U.Y.F.". Een derde boei was nog zichtbaar maar kon niet worden opgevist maar daarbij was een lijk dat een jersey vest droeg en rood flanellen hemd. Door de dikke mist kon niet worden verder gezocht en de vondsten werden binnen gebracht op het maritieme bureau. Er was geen twijfel aan dat een Belgische maalboot de Priny had aangevaren waardoor ze was gezonken. De Priny bleek een Engels jacht te zijn. Het jacht had tussen 14 en 17 juli het Petit Fort in Gravelines verlaten en er was niets meer van gehoord. De maandag was de Priny nog uit Calais vertrokken om middernacht richting noord. De Marie-Henriette was uit

Oostende vertrokken met dezelfde getijde. De aanvaring moest gebeurd zijn niet ver van waar men de lijken had gevonden: O-NO van de Ruytingen omstreeks 01.00 uur 's nachts. De maalboot kon door de dikke mist het aangevaren schip niet zien noch iemand redden. Achteraf bleek het lijk aan de boei te gaan over dokter Ballue die aan de jas en hemd werd herkend. Mevrouw Ballue had al een week geen nieuws van haar man ontvangen. Ze was daar niet ongerust over omdat haar man onderweg was naar Arras om daar een prijs in ontvangst te nemen. Het jacht bleek achteraf niet de Priny te zijn maar Topaze. Een vaartuig van 8 ton van 9.10 m met 1.6 diepgang dat toebehoorde aan dhr Gontaut uit Duinkerke. Men vermoedde dat er drie mensenlevens verloren zijn gegaan. Waarom dokter Ballue aan boord was van de Topaze is niet duidelijk.

In september 1897 werd het stuurboord wiel van de Marie-Henriette in Antwerpen nogmaals vervangen. Enkele maanden later, op 22 maart 1898, kreeg de administratie vanwege commandant Vandekerckhove via Dover een telegram dat ze in Dover waren aangekomen en het bakboord wiel volledig los geraakte. Een sleepboot diende hen ter hulp te gaan en kon niet aan de pier aanleggen en voor anker te gaan in de baai. Door het slechte weer kon de Marie-Henriette niet naar Oostende terugkeren en werden de volgende geplande reizen afgelast.

Enkele dagen later vaarde de Marie-Henriette een vissersschip de O.50 Victor met schipper Cattoor-Molleman, aan in de haven. Gelukkig waren er geen gewonden en bleef het enkel tot materiële schade beperkt.

Regelmatig deden zich ongevallen vóór. Op 20 november 1899 geraakte de Marie-Henriette weer in de problemen met het stuurboord wiel. Die maandagavond had ze Dover verlaten om 23.00 uur en kreeg problemen. Er diende een sleepboot gestuurd om te helpen. De geplande aankomst van 03.00 uur werd 10.00 uur in Oostende.

De dag vóór kerstmis 1899 lag de Marie-Henriette aan een aanlegpost in Dover voorhaven. De Princesse Henriette was afgevaren in de dikke mist en botste tegen de Marie-Henriette aan die ernstige schade opliep.

Het was zaterdag 27 januari 1901 wanneer de Marie-Henriette nabij Nieuwpoort een blad van haar rad verloor. Het duurde wel 1 ½ uur om het blad te herstellen en verder naar Oostende te kunnen varen.

Aan het begin van de zomer 1901 op 4 juni was de Marie-Henriette uit Oostende vertrokken om 10.47 uur. Nabij het lichtschip Ruytingen stond er een dichte mist en de Marie-Henriette voer halve snelheid zoals voorgeschreven. Plotse botste de maalboot met een Frans visserschip uit Gravelingen, de N° 302. Het visserschip gaf geen signalen en dook plots op voor de neus van de maalboot met cdt. Vandekerckhove. De maalboot stopte direct maar de Marie-Henriette boorde zich in de zijde van het vissersschip dat onmiddellijk en in enkele seconden zonk. De maalboot kon nog reddingsboten uitzetten en hulplijnen naar de bemanning gooien. Dank zij deze snelle reactie kon de bemanning gered waren en was het enkel het schip dat verloren was. De Marie-Henriette had weinig schade en was om 03.54 uur in Dover aangekomen met de overlevenden en de 126 reizigers die aan boord waren. Een Amerikaanse consul, dhr. Hain uit Antwerpen, organiseerde nog een omhaling onder de reizigers voor de slachtoffers. Hij kon nog 345 Fr. aan de overlevende bemanning overhandigen.

Op zaterdag 31 oktober 1901 vond de Léopold II vertrekkende vanuit Oostende de Marie-Henriette ter hoogte van de Ruytingen voor anker. De cdt. Vandekerckhove liet weten dat er problemen waren met het wiel maar dat men bezig was het te herstellen. Bij aankomst in Dover liet de Léopold II een telegram sturen naar Oostende om de wachtenden gerust te stellen. Het ongeval met het wiel was niet zo erg maar het begon op te vallen. De Marie-Henriette was om 23.00u uit Oostende vertrokken op donderdag 21 november 1901 en bleef uit in Dover. Pas om 08.20 uur kwam ze aan en had dit schip te kampen gehad met mist en problemen met het wiel. Op 16 december 1901 was ze om 23.00 uur in Oostende vertrokken wanneer ze voor Nieuwpoort een wrak van redelijke omvang had aangevaren. De schade aan het wiel was ernstig zodat de kapitein besloot om terug naar Oostende te keren. De reizigers en zendingen werden op de Ville de Douvres geladen die om 05.00 uur kon vertrekken.

De bemanning van de Marie-Henriette
(foto A. Goethaels)

Tijdens een storm in de nacht van donderdag 30 op vrijdag 31 januari 1902 had de Marie-Henriette weer een ongeval met het wiel tijdens het vertrek te Dover om 16.00 uur en diende voor anker te gaan waar de zee wat kalmer was tot de volgende maandag. Drie dagen en drie nachten

is het schip ter plaatse gebleven in de zware storm. De commandant is geen moment van de brug geweest. De omstandigheden moeten heel ernstig geweest zijn want de bemanning werd achteraf onderscheiden voor hun moed en toewijding door de Minister. De reizigers waren uitvoerig in de pen gekropen en aan de Minister en overheden lof geuit over de professionaliteit van de ganse bemanning.

Op 16 mei 1902 brak deze keer de Marie-Henriette de twee armen van de raderwielen. Heel langzaam diende ze naar Oostende te varen om uit de vaart te gaan. De nodige wielen en stukken werden wederom besteld.

Er deden zich veel problemen voor met de raderwielen van de Marie-Henriette en men dacht aan een constructiefout. Door het ongeval begon men ook in te zien hoe belangrijk het zou worden om de schepen toch met telegrafie uit te rusten. Op 17 juli 1902 werd de telegrafiepost in Nieuwpoort in werking gesteld en was de Marie-Henriette ook uitgerust met een zendstation van het Marconi systeem.

Stilaan werd het tijd voor zware herstellingen. Op 15 april 1903 organiseerde het Zeewezen een openbare aanbesteding voor het vervaardigen van twee schouwen in zacht staal; een lot ijzeren messen en verschillende stukken in smeedijzer. Cockerill kwam er als duurste uit. Het resultaat was opmerkelijk:

1. Twee schouwen in zacht staal voor de boilers van de pakketboot Marie-Henriette van de Oostende-Dover lijn.

Chantiers naval, ateliers et fonderies de Nicolail à Bouffioux	7.520 Fr.
Grandes chaudronneries d'Anvers Hoboken	8.500 Fr.
Brugeoise Brugge	8.710 Fr.
Ateliers de constructions et chaudronneries de Montignies-sur-Sambre	9.795 Fr.
C. Delsaux uit Boom	9.976 Fr.
A. Larochoymond Doornik	10.000 Fr.
Le Vulcain Belge Antwerpen	10.320 Fr.
Ateliers de Thiriau Bois d'Haine	10.360 Fr.
The Antwerp Engeneering C°	10.600 Fr.
Chaudronneries et fonderies de Liège Luik	10.735 Fr.
Chaudronneries et ateliers de constructions Langlet broeders Keulen	11.950 Fr.
Société Cockerill Seraing	11.990 Fr.

2. Vervaardigen van een lot ijzeren messen, verschillende stukken in aangepast smeedijzer, en bouten voor de paddel van de staatspakketboot te Oostende:

1e lot messen 4 985.50 Frank : Société John Cockerill Seraing 4 430 Fr.

2e lot onderdelen 29 820 Frank: Ateliers du Thiriau a bois d'Haine 29 820 Fr. - Grosses forges et usines a Hestre Bume 30 954 Fr - Société John Cockerill 31 005 Fr.

3e lot bouten 2 843.28 Frank: A. Lemaire-Cartuyvels Herstal 2 306.50 Fr. - Soc. John Cockerill 2 570 Fr. - Boulonneries du Haut Pré Luik 2 683.90 Fr.

De installatie van de telegrafie wierp duidelijk zijn vruchten af. Op 10 januari 1904 was de Marie-Henriette te Oostende om 23.00 uur vertrokken wanneer ze na 1 ½ te kampen had met een defect aan de machine. Het schip kon niet meer gestuurd. Dank zij de draadloze telegrafie kon hulp gevraagd worden en stuurde men onmiddellijk een sleepboot, terwijl de Princesse Joséphine werd opgewarmd. Terug in Oostende konden de reizigers en hun bagage omstreeks 03.00u overstappen waarna full speed naar Dover. De reizigers waren enorm onder de indruk van de snelheid en efficiëntie waarmee men had gehandeld en men een andere pakketboot kon ten dienste stellen.

1907 - Droogdokbeurt Antwerpen
Foto A. Goethaels

In september 1904 was het weer tijd voor een grote onderhoudsbeurt en droogdok in Antwerpen. Daarna is er een hele tijd weinig van problemen te melden geweest. Op 26 februari 1905 een machinedefect waardoor ze diende voor haar reis vervangen te worden. Echter, op 5 juni 1908 was het wel even paniek. De Marie-Henriette diende om 15.30 uur te Oostende te vertrekken maar men vond in het ruim bijna 1 meter water.

Naar aanleiding van een schrijven ontstond er in mei 1912 een ernstig debat over de veiligheidsmiddelen aan boord van de maaltboten. Een reiziger had in april een reis met de Marie-

Henriette meegemaakt en het tekort aan reddingsmiddelen aangekaart. We merken op dat dit gebeurde na het ongeval met de Titanic op 14/15 april 1912. Toch was het schrijven min of meer terecht. In de Kamer werd hard gedebatteerd over de tekorten. Men beloofde dit op korte termijn te zullen aanpassen en om reddingsboten bij te plaatsen waar dat kan.

Op 25 maart 1914 lag de Marie-Henriette aan de werkhuizen aan de oostkant van de haven. Enkele dieven hadden het gemunt op koperen buizen en konden een grote hoeveelheid buizen op de Marie-Henriette ontvreemden. Er werd voor 120 Fr. buizen gestolen.

Stilaan naderde het onheil van de grote oorlog. In augustus 1914 deed de Marie-Henriette nog de normale reizen naar Dover tot deze werd gesloten voor commercieel trafiek.

Op 24 augustus 1914 bracht ze geldreserves van de Nationale Bank van België naar Engeland. Vanaf 10 oktober en dit tot 14 oktober nam de Marie-Henriette deel aan de evacuatie van vluchtelingen uit Oostende naar Frankrijk en Engeland. De Marie-Henriette was op 14 oktober de laatste boot die Antwerpen verliet bij de evacuatie van die stad. Vanaf 16 oktober was Antwerpen in handen van de bezetter.

Op 17 oktober is ze naar Le Havre afgevaren. Waar ze vanaf 18 oktober is ingezet als hospitaalschip om de gewonden te vervoeren van het front naar Le Havre. Op de terugreis bracht de Marie-Henriette munitie mee uit Cherbourg en bracht deze naar Calais.

Op 24 oktober 1914 onderweg naar Cherbourg liep ze tijdens de nacht op de rotsen bij Barfleur. Het havenlicht was gedoofd en de commandant was hiervan niet op de hoogte. Het schip was totaal verloren.

De restanten van de Marie-Henriette

The "151"-story is een verzameling van gegevens over de schepen die sinds de start van de Oostende-Dover lijn in 1846 ooit op deze lijn hebben gevaren. "151" staat voor het aantal jaren dat de lijn heeft bestaan= 1846-1997. De verzamelde informatie komt hoofdzakelijk uit het krantenarchief van de stadsbibliotheek (G.O.D) en wordt per schip chronologisch ondergebracht. Zo ontstaat het levensverhaal van het vaartuig dat ooit op onze lijn heeft gevaren. Het ganse verhaal is via het internetadres <http://www.ostendferry.be> te vinden.

*'t Ostends café serveert
lekkere biertjes
met een zeer
uitgebreid assortiment
Noordzee delicatessen!*

Visserskaai 29-30
Oostende
0489/ 981 331

Gesloten op maandag en dinsdag, behalve tijdens schoolvakanties

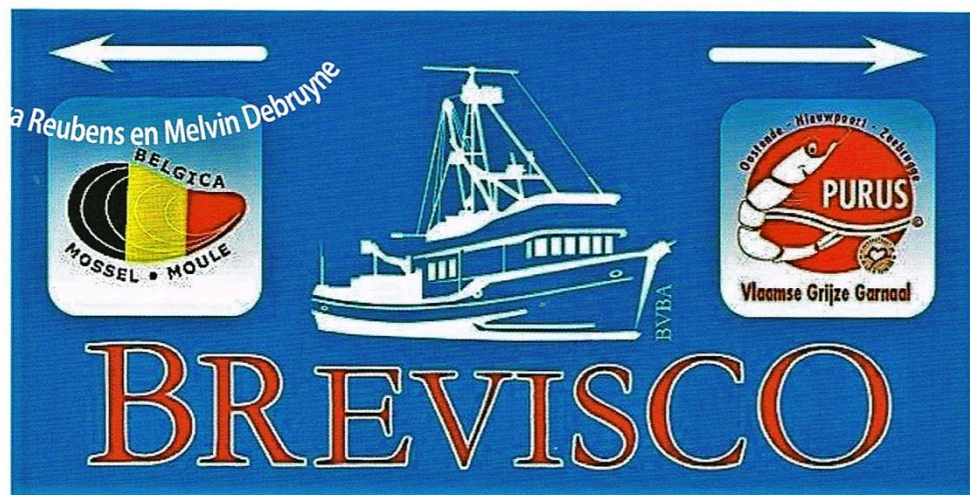
Specialiteit:
verse vis!

**... met de lekkerste frietjes
van Oostende**

Gesloten op maandag

Purus Garnalen
Vlaamse grijze garnalen zonder bewaarmiddelen, gepeld en ongepeld
Garnaalkroketten | Belgische hangcultuurmosselen uit volle zee
Dagelijkse aanvoer van verse vis
Breviscp bvba
Vismijnlaan 19-21 Oostende
Bestellingen: Monique 059/27.67.01

*Thuisverpleging
Jill*

Lauwereins Jill
0495 506886
Alle mutualiteiten

Bent u op zoek naar een professionele vertaalster of communicatie professional met een hart voor haar vak?

Passion Kommunikation

Sarah Zollmarsch (zaakvoerdster)
Toekomststraat 37
8450 Bredene
België

Vertalingen NL / FR / DE / EN – Duitse Copywriting & Editing – Communicatie – Webdesign – Project Management

Contact: 0489 788 214 // passionkommunikation@gmail.com

Taverne
De Zeegeuzen

Uit sympathie

Kapucijnenstraat 39
8400 Oostende

0496 / 93 73 09

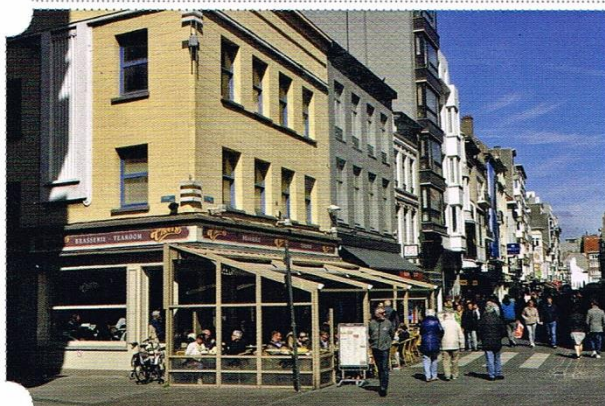
Boekhandel 'New Corman'

Uit sympathie

Witte nonnenstraat 38
8400 Oostende

059 / 70 27 24

welcome@cormanoostende.be

Brasserie Tea-Room

CHEERS

Adolf Buylstraat 53 8400 Oostende 059 51 32 32
Lekkere snacks - biertjes - wijntjes - koffie
vriendelijke bediening in gezellig interieur of op terras

elkde dag open

**MOOI
DRUKWERK
WERKT!**

Drukkerij : Brugsesteenweg 103 • 8420 De Haan - Wenduine
Op afspraak : Populierenlaan 76 • 8450 Bredene
Tel. 050 42 58 48 • info@drukdeleu.be • www.drukdeleu.be

FAMILIE-
VERENIGINGS-
PUBLICITEITS-
HANDELS-
DRUKWERK

CAFE Leopold

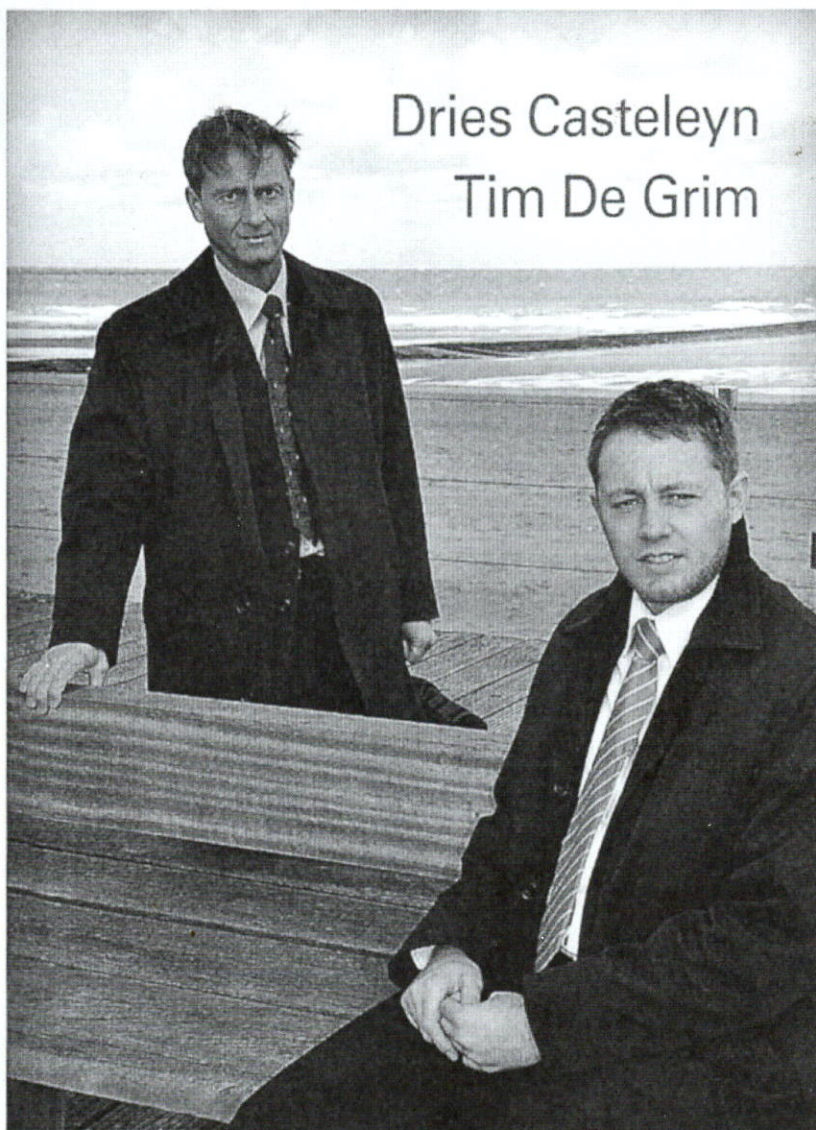
NIEUW - NOUVEAU - NEW

CAFÉ
OP DE ZEEDIJK

BAR
SUR LE FRONT DE MER

BAR
ON THE SEAFRONT

ALBERT 1 PROMENADE
8400 OOSTENDE
+32 (0)59 443 506

Dries Casteleyn
Tim De Grim

WINKEL

Torhoutsesteenweg 160 - 8400 OOSTENDE

FUNERARIUM

Torhoutsesteenweg 173 - 8400 OOSTENDE

T 059 44 80 84

www.uitvaart-oostende.be